

1778.

1. Triccius, Albertus: De indebitum solvente per igno-
rantiam juris civiles ad indebiti conditionem ad-
mittendo.
2. Haebertis, Carolus Fredericus: Theses inaugurales
sistentes disquisitionem quaestionis: An eques S. R.
I. immediatus praedictum collectabile, propterea,
quod fuit synestia, a collectis equestribus eximere
possit?
3. Haebertis, Carolus Fredericus: De juris circa sacre
jurisque sacrorum fundamento et discrimine.

1779.

1. De Qui, Adam Georgius Puffler: De donatione inter
conjuges remuneratoria atque insinuatione valida
2. Triccius, Albertus Philippus: De exceptione litora-
rum respirationis et vel oblationis fidei jussionibus
proficua.

3.

1779.

3. Huberti, Janus Biderianus: De mandato S. C. contra
statum imperii subditis jura pristinae libertatis sub
specie regaliū retractentem a camera Imperiali
hanc decernendo.

1780.

De Rosi, Julius Scorgius Paulus: De testamento ob exheredationem sine elogio factum non ipso jure nullo.

1783.

* Eisenhartus, Janus Fredericus: Memoriam . . . Janus
Biderianus Eisenharti . . . procelor et senatus . . .
virtus et posteritati committentur

2. Beckius, Albertus Philippus: De lacrimis juris Romani
renovato juri Lubecensi atque.

1784

Oeltze, Guilielmus Eusebius, Fac. jur. Decanus: Ad audien-
dam orationem: De civitate nobilitatis Com-
mune et Germanicae . . . invitate praesentia

disquisitione: quatenus socii et sociale debentur
in sol'dam teneantur?

1785.

1. Schmeubert, Rudras Troptus: De analogia juris publici
imperii in fortibus juris publici S. R. I. territoria.

Tam non numeranda.

2. Soeldner, Emerico Luntors ust. De hypothecis tacitis
judicialibus seu registratis et anteposendis.

1778, 1

1798

1

1778. Demann de iur. civ. lib. 1. ad iud. mod. ad iud. mod. -

DISSERTATIONEM INAUGURALEM
DE
INDEBITVM SOLVENTE
PER IGNORANTIAM IVRIS CIVILIS
AD INDEBITI CONDICTIONEM
ADMITTENDO

ILLVSTRIS IVRECONSULTORVM ORDINIS
AVCTORITATE
PRAESIDIO

D. ALBERTI PHILIPPI FRICKII
IVRISCONSULTI ET ANTECESSORIS
PRO LICENTIA
SUMMOS IN VTROQUE IVRE HONORES
CAPESSENDI

AD D. XXIX AVG. MDCCLXXVIII
HORIS ANTE ET POST MERIDIEM CONSUEVIS
PVBlicAE ERVDITORVM DISQVIVITIONI
SVBMITTIT

AVCTOR
IOANNES IACOBVS TIEDEMANN
KEHDINGENSIS

HELMSTADII
E TYPOGRAPHEO ACADEM. VID. SCHNORR.

DISSERTATIONEM IURIS CIVILIS

DE

INDIUTUM SOLVENTE

PER IGNORANTIAM IURIS CIVILIS

AD INDEBITI CONDITIONEM

ADMITTENDO

AVCTORITATE

AVCTORITATE

TRASSIDIO

D. ALBERTI PHILIPPI FRICKII

AVTORITATE ET AVTRESSORIS

PRO LICENTIA

AVTORITATE ET AVTRESSORIS

AVTRESSORIS

AVTRESSORIS

AVTRESSORIS

AVTRESSORIS

AVTRESSORIS

AVTRESSORIS

IOHANNES IACOBUS TIEDEMANN

AVTRESSORIS

HELMSTADII

E TYPOTHETHEO ACADEM. VLB. SCHONER

VIRO

PRAENOBILISSIMO

AMPLISSIMO

BERNHARDO
KLEFEKER

SACRI ROMANO GERMANICI IMPERII

LIBERAE REIPUBLICAE

HAMBURGENSIS

AERARII PUBLICI

PER

QUINQUE ET QVOD EXCVRRIT LVSTRA

SECRETARIO MERITISSIMO

AVVNCVLO HONORATISSIMO

DISSERTATIONEM HANC INAUGURALEM

OBSEQUIOSAE DEVOTIONIS

TESTEM

QUA DECET OBSERVANTIA

D. D. D.

HAMBURGENSIS

ACADEMIAE PABLIICI

PER

AVVINCULO ET QUOD EXCURRIT IUSTRA

SECRETARIO MERITISSIMO

CULTOR OBSEQUIOSVS

IO. IAC. TIEDEMANN.

DISSERTATIO INAUGURALIS
DE
INDEBITVM SOLVENTE
PER IGNORANTIAM IVRIS CIVILIS
AD INDEBITI CONDICTIONEM
ADMITTENDO.

I
Descriptio conditionis indebiti illustratur.

Nihil magis solemne esse solet, quam ut homines non modo actionum, haud rite peractarum, excusationem reperant ab ignorantia vel iurium, vel factorum, quae acciderunt, sed ut etiam inprimis isti, qui se suum factum nescire dicunt, dictis non rarer addant, semel oblitum esse, quicquid ipsi olim fecerint. Si, ignorantiam obuerti, audias: dubius haesitabis, aequaenam praesumptio sit paulo probabilior, istum, qui se ignorantia tueri cupit, iura sciuisse, an nesciuisse? facta meminisse, an oblitum esse? inprimis in iudicio indebiti. In foro, scimus, audiri querelas multo maiores de nummis non solutis, quam de nominibus non debitis. Ergo si ducere licet argumentum ab eo, quod

A

fit

102

fit ut plurimum: is, qui suarum actionum, factorum, contractus, pacti, conventionis a se initae immemor soluebat indebitum, dignus omnino videtur, quem magis habeamus pro sciente, quam ignotante; magis pro liberali, quam desidioso. At nihilominus tamen aequitas suadet, ut quandoque et tali succurramus. Qui enim nummos soluebat opinione, quod eos deberet: is non id egit, ut donaret. Tantum insuper abest, ut accipiens, eodem errore seductus, id agat, ut accipiat donum, ut potius, quando aequum sectari vult, se obstrictum fateatur, restituendi pecuniam indebite acceptam. Veritati quam maxime accedit, hanc doctrinam ante oculos habuisse veteres, quibus debemus conditionem indebiti. Venit vero illius nomine actio personalis, stricti iuris, rei persecutoria, competens ei, qui errore seductus soluebat indebitum, aut, si prius decessit, quam repetebat, eius heredi, aduersus indebite accipientem, eiusue heredes, ad rem indebite solutam, aut tantum restituendum, quantum accipiens soluto indebito locupletior euadebat.

Conditionem, de qua mihi est sermo, nuncupo actionem personalem. Nam tanto certius est, illam nasci e quasi contractu solutionis indebiti a): quanto magis iuris interpretatione existimandum est, quod is non modo, qui, ignorantia ductus, nummos indebitos pendebat,

a) §. 6. I. de obligat. quas quasi e contr.

bat, ea mente duntaxat soluerit, vt, simulac solutionem indebite factam noscebat, accipientem obstringeret ad restitutionem, sed quod etiam is, qui indebitum accepit, id ea mente acciperet, vt nihil alienum retineret. Quae autem res prae se fert speciem quandam contractus, et negotii inuicem gesti b), non vero verum contractum producit. Id quod ex eo patere, opinor, quod detur ultra, quam accipiens euadebat locupletior c) Dareretur autem, necesse est, in solidum, quando descenderet e vero contractu seu conuentione. Me quidem non fugit, eruditos non infimi subfelli adseruisse conditionem indebiti nasci e vero contractu d). Si quid video: nihil inde conficitur. An tu enim existimas, temet referre solutioni indebiti actionem maioris vis, quando dixeris, conditionem indebiti fundatam esse in contractu vero? Equidem non arbitror.

Addidi in descriptione, nostram conditionem esse actionem stricti iuris. Nam et ipse diuus IUSTINIANVS eam actionibus bonae fidei non adnumerabat e). Obiicis forsitan, haec scribenti in memoriam non venisse, quod veteres tradiderunt, conditionem indebiti ex aequo et bono introductam esse f) ac iure gentium condici posse

A 2

res

b) L. 37. D. de condict. indeb.

c) L. 26. §. 12. D. iii. eod.

d) Inter hos agmen ducunt HVC.

DONELLVS Comm. Iur. Ciu.

libr. XIV. cap. 16., et FRANC.

HOTOMANNVS Comm. ad
Inst. iii. de obl. quas quas o
contr.

e) §. 28. I. de act

f) L. 66. D. de condict. indeb.

res ab his, qui non ex iusta causa possident g). Quid ergo? Loquutiones istae efficiuntne, ut indebiti conditionem actionibus bonae fidei annumeremus? Minime. Nam veteres memoratis loquutionibus ideo vti esse videntur, quoniam indebiti solutio fit tacito consensu, et ea, quae consensu perficimus, iuris naturae et gentium esse dicuntur. Quid? quod loquutiones laudatas eatenus tanquam veras agnosco, et conditio indebiti naturam actionum bonae fidei imitari videtur: quatenus non certam formam obtinuit, nec ea certam quantitatem indebite solutam, sed id duntaxat, quo accipiens locupletior eudebar, petimus, eiusque determinationem iudicis arbitrio relinquimus h). Quod caeterum addiderim, conditionem indebiti esse actionem stricti iuris: hoc et vel ea propter superfluum esse, adfirmabis, quoniam nostra aetate discrimen fere omne inter actiones bonae fidei et stricti iuris contrariis moribus antiquatum sit, et omnes pene actiones bonae fidei videantur. At tua pace dixerim, ratione quaestionis, an usurae in iudicio indebiti veniant? an vero non? multum interesse, ut sciamus, num conditio nostra sit actio stricti iuris? an vero bonae fidei? Fatentur enim omnes, citra stipulationis vinculum in actionibus stricti iuris usuras non deberi i). Quum vero conditio indebiti sit actio stricti iuris: sequitur, ferri non posse

g) L. 25. D. rer. mot.

h) L. 3. §. 22. D. de transact.

i) L. 3. C. de usur.

posse sententiam, quae damnaret reum, ut penderet vsuras pecuniae indebitae acceptae. Accedit insuper, quod reus, indebiti conditione conuentus, versetur in opinione, debitum esse, quod sibi solutum fuerat. Is igitur est instar bonae fidei possessoris, et iure optimo lucrabitur fructus, donec nummos indebitae acceptos bona fide possidere desinit k). Quae vero quum ita sint: tantum abest, ut adsentiri queam HENR. HAHNIO l), BEN. CARPZOVIO m) AVG. BERLICHIO n), SAM. STRYCKIO o), IOH. VLR. de CRAMER p), FRID. de BEHMER q), qui viri omnes, vsu forensi ac exercitatione celeberrimi, contra nituntur, et accipientem nummos indebitos immunem volunt ab vsuris soluendis, ut potius statuam, non recedendum esse a iuris romani placitis, quod, sicuti generatim in actionibus stricti iuris, ita etiam imprimis in iudicio indebiti non vsuras, sed sortem tantummodo adiudicari iubet r).

A 3

Dici-

- k) Quare si accipiens indebitum reus est malae fidei: dubio caret, quin obstrictus sit soluendi vsuras. Ad has consequendas non opus est conditione indebiti. Si, formulae nomen nosse, cupis: conditio furtiua institui debet. Vide, praeter IUST. HENR. BEHMERI *Doctr. de Act. For. sect. II cap. 5. §. 28.* CAR. FRID. HOMMELII *Rass. Obs. 28.*
- l) H. HAHNIVS *ad Wesenb. tit. de vsur. n. 2.*
- m) B. CARPZOVIVS *Resp. libr. IV resp. 15. n. 22.*
- n) A. BERLICHIVS *Concl. Praecl. part. II concl. 38. n. 2.*
- o) S. STRYCKIVS *Tr. de Act. For. sect. I. membr. IX §. 14.*
- p) I. V. de CRAMER *Obs. lib. I. obs. 100. §. 2. et libr. IV. obs. 105.*
- q) S. de BEHMER *Iur. Controv. tom. II. obs. 108.*
- r) L. I. C. de *condict. indebit. Con-*

Dicitur tandem conditio indebiti actio rei persequutoria, puta ratione finis, quem eo absolui docet descriptio, ut aut res ipsa indebite per imperitiam soluta, aut id, in quantum accipiens locupletior euadebat, restituatur. Distinctiones, quas praeter rem de indebito excogitarunt doctores s), silentio mittens id addo, me sub nomine solutionis non illam modo solutionem intelligere, quae sit numerata pecunia, sed quamcumque satisfactionem.

II

Eiusdem argumenti continuatio.

Sicuti vero conditio indebiti datur tantummodo aduersus eum, qui vel ipse indebitum accepit, vel alium delegauit, ut acciperet; ita etiam a non alio, patet ex descriptione, institui posse nostram conditionem, ac ab illo, qui nummos soluebat indebite opinione, quod eos deberet accipienti. Producent iurium antecessores nostram conditionem similitudine rationis non modo ad indebiti remissionem, ut scilicet reddatur quantitas indebite remissa, sed etiam ad promissionis indebitae deletionem, puta, ut ad delendum restituatur cautio super indebitis.

feras, si placet, ad hanc legem
HVB. GIPHANII *Explan. Leg.*
Cod. p. 234 sq., et IAN. A CO-
STA *Praelect. ad ill. L. de iur.*
Ciu. p. 203 sq.

s) Earum mentionem iniiciunt
ANDR. CLVDIVS *Comm. de*
Condit. Indeb. cap. II. n. 2. et
IOH. REBHAN *Hodeg. Iur.*
p. 428

debiti promissionem olim exarata. Quid? quod et is, ve
ego quidem arbitror, iure auxilium a conditione indebi-
ti expectabit, qui ignorantia incitatus praestabat operas
indebitas, ad obtinendam operarum indebite praestita-
rum aestimationem. Stupes, haec dum legis, ac, me-
am doctrinam cum IULIANI decisione pugnare, adfir-
mas. Scribit, fateor t),

IULIANVS lib. 39. Digestorum.

*Si in area tua aedificassim, et tu aedes possideves, conditio
locum non habebit; quia nullum negotium inter nos contra-
beretur: nam is, qui non debitam pecuniam soluerit, hoc
ipso aliquid negotii gerit: cum autem aedificium in area
sua ab alio positum dominus occupat, nullum negotium
contrabit. Sed (et) si is qui in aliena area aedificasset,
ipse possessionem tradidisset, conditionem non habebit:
quia nihil accipientis faceret, sed suam rem dominus habe-
re incipiat; et ideo constat, si quis, cum existimaret se
heredem esse, insulam hereditariam fulsisset, nullo alio mo-
do, quam per retentionem impensus servare posse.*

Hactenus IULIANVS. Facile esse, opinor, argumen-
tum, quod ex eius decisione desumi solet, mihi con-
trarium dissolvere. Nec de operis indebite praestitis,
nec de illarum aestimatione consequenda loquitur ante-
cessor

t) L. 33. D. de condit. ind. hin-
gas, si placet, CHR. GOTTL.
SMELIN Diff. de Condit. Falsi

Indebite Praestit sub praes b.
FBE. CHR. CANZII Tub.
1769. habitam.

cessor optimus. Sifit nobis possessorem praedii alieni, qui in eius area vel aedificium posuerat, vel impensas fecerat fulcienda insula, id est, domo, ad quam undique patebat aditus, ac quae cingebatur ambitu quasi circumfluo festertii pedis, seu duorum pedum cum semipede u). Huic indulget, aequitatis ratione incitatus, retentionem, quando dominus soli praedium vindicaturus, impensas erogatas refarcire nolit. At eidem illi, de quo loquor, aedium possessori denegat conditionem indebiti, quando nec materiae pretium, nec famulorum mercedes reperierat, quum restituisset praedium. Cui decisioni iungit hanc rationem, quia dominus, dum aedificium, in suo solo positum, occupat, nullum cum aedificante contrahit negotium. Quid? quod amplius progreditur IULIANVS. Nec enim, ex antecessoris huius sententia, conditione indebiti succurrendum erit illi, qui ipse, non admonitus, aedificium, in aliena area positum, prius tradiderat, quam impensas restituendas exegit. Nam et hic nihil fecit accipientis, nec aliquid iuris transfudit in areae dominum, qui aedificium, ab aedificante traditum, suo iure possidere incipit. Constat enim, superficiem solo cedere, et eius esse superficiem, cuius est solum

u) Ita insulam describunt, praecedentibus FESTO voce *ambitus*, aliisque auctoribus. BARN. BRISSONIVS *Antiqu. Sel. cap.*

2., ac ABR. HAVERKAMP. *Spec. Iur. ad Constant. Harmonop. Promtuar. libr. II. tit. 4. §. 34.*

solum w). Putasne vero, rationem, qua decisio IULIANI nititur, conuenire cum nostra specie? Putasne, quod, sicuti ob adductam rationem IULIANVS conditionem denegat illi, qui in aliena area aedificans possessionem tradidit, ita etiam simili ratione ab usu conditionis indebiti is excludendus sit, qui per errorem praestiterat operas indebitas? Ego met non crediderim. Nam operis indebite praestitis aliquid fecit accipientis. Manebunt semper indebitae, quacumque etiam ratione possessionem aedium aut recens extructarum, aut reparatarum nanciscatur dominus. Tanto autem certius est, earum aestimationem peri posse conditione indebiti incerti: quanto magis cum analogia legum ciuiliu conuenit x), conditionem indebiti incerti institui posse, quando res indebita est valoris incerti, in quarum classem, spero, fore, ut mecum referas aestimationem operarum per errorem indebite praestitarum. Deprehendes in hac specie omnia requisita, quae desiderant leges ab eo, qui conditione indebiti uti vult. Adest enim factum, per ignorantiam indebite praestitum, qua operas praestans sese obstrictum esse putabat, illas praestandi. Adest soli dominus, qui locupletior euadebat eiusce generis operis praestitis. Adest ergo et obligatio tacita praestandi earum aestimationem.

B

Non-

w) §. 29. I. de rer. diuis.

x) Arg. L. 40. §. 1. D. de condict.

ind. L. 21. D. ad Scilum Trebell.

Nondum actorem nostrum dimittere possum. Subnectere enim et alia debent, quibus causa, a nobis peroranda, innititur. Nimirum opus est, ut actor, indebiti conditionem implorans, indebitum soluerit errore. Sicuti enim error generatim supponit opinionem, veritati minus congruam, et non tam facti alicuius reſue existentiam, quam potius qualitates concernit: ita etiam in primis error iuris absoluitur falsa iurium cognitione. Nimirum intellectus hominis, iuris errore imbuti, fouet opinionem iuri recepto plane aduersam. Ita, ut rem breuiter illustrem exemplo, errat in iure, qui se et liberum scit, et e quibus natus sit, putat tamen, iura cognitionis sibi non competere y). Quamuis caeterum in modo corrumpendi differant ignorantia et error iuris: nihilominus tamen conueniunt, si iuris effectum spectamus. Agnouerunt id veteres aequae ac illi iurium consulti, quorum aetas cecidit in aeuum recentius z) Quare soluentem per iuris ciuilibus errorem a conditione indebiti instituenda exclusum nolo.

Quid? quod idem iudicium et de illo fero, qui indebitam sortem soluebat animo dubitante, an debeat? an vero non? Haesitatio enim iudicium pecuniam indebitam

se

y) L. 1. §. 2. D. de iur. et fact. ign.

z) Inter hos, ut alios silentio praeteream, referendi sunt

GOTTL. GERHARTIVS *Iur. Priu. lib. I. cap. 2. §. 3.*, et IOH. LVD. SCHMIDIVS *Inſt. Iur. Civ. §. 148.*

re soluentis suspendit, et proin non incongrue comparatur cum ignorante. Accedit, quod in solutione indebiti, dubia mente facta, nec donatio, nec transactio deprehendatur. Non donatio. Desideramus enim consensum in eo, qui animo haesitante soluit. Non transactio. In transactionibus enim, ecquis neget, requiri animum, voluntatem, consensum, qui vero cessat in eo, qui incerto animo solutionem praestabat? Cessante igitur aut donationis, aut transactionis causa, puta, animo, consensu, voluntate, effectus donationis transactionisue cessare, ac proin repetitio soluenti indebitum animo titubante permitti debet. In hac doctrina et vel ipsum diuum IUSTINIANVM habemus magistrum a).

At et is admitti debet ad indebiti conditionem, qui indebitum soluebat seductus ignorantia. Huius nomine simplicem scientiae privationem venire, sciunt omnes. Conspici autem solet talis privatio aut in iis, quae sub genere actionum physicarum veniunt, aut in iis, quae leges disponunt. Si illud accidit; adest ignorantia, quam facti nominare mos est in iureconsultorum scholis. Quum vero circumstantia, etiam quandoque minima, et vel prudentissimes fugiat, ac proin facti ignorantia inculpabilis ac inuoluntaria esse possit: facile inde deteges rationem, quare haec singulari iure gaudeat in quibusdam casibus b),

B 2

in-

a) *L. n. C. de condit. ind.*

b) Si eos, tanquam in tabella de-

inter quos iure optimo referes, quod facti ignorantia seductus condicere possit quantitatem indebite solutam. Istam caeteroquin scientiae priuationem, quae versatur in iis, quae leges disponunt, adpellare solemus ignorantiam iuris: Multum interest, an in iis capitibus, quae ius naturale, an in iis, quae ius civile statutariumque definit, cognitione desituaris? Quum enim ius naturale vnicuique per rectam rationem, sit promulgatum: sequitur, ignorantiam iuris naturalis nec excusare quempiam, nec actori, quantitatem indebite solutam condicenti, prodesse, ni forte aetas, stupiditasue mitiorem sententiam suadeant. Eatenus vero ignorantia iuris civilis imputatur; quatenus lucrum quaerentes abnegare nequeunt, ius civile statutariumque promulgatum aequae ac ita comparatum esse, ut illius notitia in omnes cadat. Quare eadem illa ignorantia, quando sermo est de damno rei amissae, non nocet, ac proin, ceu iamiam docebo, nummi per imperitiam iuris civilis soluti non modo a personis, quibus iura ignorare est permittum, sed ab omnibus, iuris civilis ignorantia seductis, condici poterunt.

III

II, quod per iuris ignorantiam indebite est solutum, repeti posse conditione indebiti, docetur argumentis e iure naturali desumptis.

Constat nimirum, omnes in vniuersum homines habere

picfos, noscere cupis: enoluas
TAC. HENR. ZOLLII Diff. de

Fauore Iur. erga nescientes
cap. 2 et 3.

berè quondam inter se aequalitatem non naturae tantum, sed etiam iuris, vi cuius nemo officia, quae sibi ab aliis praestari cupit, cui denegare, aut plus licentiae in aliorum corpus, bonae sibi arrogare potest. Vult igitur iubetque naturalis aequalitas c), ne cuiquam quid, ipso invito aut repugnante, neque vi, neque clam, auferamus; ne fictis causis quempiam inducamus, ut aliquid suae rei ad nos transferat cum damno suo; neue minis, auctoritate, litibus absterreamus, quo minus, quod sibi debetur, postulet, aut, quod habet, seruet. Quid? quod eiusdem aequalitatis est, ut, si quis aut iuris factive errore deceptus, aut cupiditate incitatus, aut quacunque alia ratione ductus contra summum hoc praeceptum, nemini vlla ratione nocendum esse, fecerit, ut, inquam, vis damni illati tollatur, ac ut non modo quasi quaedam medicina adhibeatur restituenda re alterius, quam a soluente, per iuris ciuilis ignorantiam lapsa, traditam tener, sed ut etiam huic iuris ignorantia non noceat, quando rem indebite praestitam repetiturus conditione indebiti vitur.

Aur vero fallit animus, aut te quam maxime turbat facta mentio restituendae rei alterius. Circulos probationis vltioris instruendae turbans excipis forsitan, condi-

B 3

ctio

c) Ex hac aequalitate, tanquam limpido fonte, omnia officia deducenda esse monet CHR.

THOMASIVS *Iurispr. Diu.*
libr. II., cap. 2.

Stione indebiti non agi de re aliena d). Nam solutio voluntate domini anterioris facta est, ac is, qui soluebat indebitum, non tam repetendi, quam soluendi animo numeros pendeat. Quare, dicere perges, traditione insequuta dominium quantitatis indebitae solutae transit. Non datur de re indebite soluta, licet adhuc extet, rei vindicatio. Hinc, tuo quidem iudicio, quum res, quae solutione indebiti non amplius soluentis, sed potius accipientis est, allata ratio non stringit, quam pro oranda causa primum inde petere annis fueram, quod scilicet et vel ipsa naturalis aequalitas iubeat, ut suum cuique, hinc etiam petenti restitutionem indebiti per iuris civilis ignorantiam soluti, tribuamus. Nullus, ingenue fateor, quid sentiam, pertimesco dubium allatum. Rem traditam esse, non nego. Nec diffiteor, dominium transire traditione. e) Quid? quod, iure naturali, adfirmo, omnem

d) Hoc dubium mouet praeter
FR. DVARENVM *Op. p. 904.*
THEODORVS MARCILIVS
Comm. ad Inst. tit. de oblig.
quae quas. ex contr.

e) Euoluas ea propter, si placet,
HVG. GROTIJ *Ius Belli et*
Pac. libr. II. cap. 6. §. 1. et VI.
HVBERI *Digr. Iustin. libr. IV.*
cap. 8. §. 4. ac Ius Ciuit. libr.
II. sect. IV. cap. 5. §. 28. seqq.
Caeterum necessitatem traditi-
onis, quam ius civile in transf-

ferendo rerum dominio po-
sultat, a Graecis venire arbi-
tror. Videntur hi enim pri-
maenum commerciorum mo-
rem, qui mutua traditione
consistebat, retinuisse, et, quem-
admodum non nisi soluto
pretio emtionem valere, ita
etiam nec aliter, quam pos-
sessione tradita, alienantis do-
minium transferre, atque sic
vtrinque graeca fide, quod in
prouerbum venit, mercari

omnem voluntatem domini de dominio rei suae in alterum transferendo, siue expresse declaratam, siue e certis signis elicitam, esse instar traditionis, dominiumque in alterum transferre. Scire autem vellem, quis unquam dixerit, nuda traditione transire dominium in alios? Si naturam indolemque traditionis consideramus, quatenus ad modos acquirendi spectat: requiri, dubio caret, ut in quavis traditione rerum non modo adsit animus transferendi dominium, sed ut ea etiam suscipiatur e causa, quae ad dominium transferendum sufficit. Neutrum vero in solutione indubitum inuenies. Licet enim indebitum per iuris ciuili impetritiam soluens solutione insequuta testari videatur, se velle, ut, quos pendebat, nummi fiant accipientis: obstat tamen error, quo minus pro volente habendus sit. Sicuti namque is, qui, quid rei geratur, nescit, consentire non praesumitur: ita etiam idem de illo adfirmandum erit, qui falsa iuris ciuili opinione deceptus soluebat indebitum. Talis enim error iuris aequae ac facti impedit usum intellectus, et consensum voluntatemque excludit. Quid? quod, dum ignorantia iuris ciuili inducebat alterum, ut solueret: nihil aequius est, quam ut ignorantia detecta operetur

voluisse. Romanis tum ob vilitatem commerciorum cum coloniis Graecorum eodem iure in alienationibus utendum fuit, tum vero ob molestas de dominio lites minuendas, placuit, ut quarum rerum man-

cipatio non erat, earum dominia non nudis pactis, sed traditionibus et usucapionibus, ceu *L. 20 C. de pact.* loquitur, transferrentur. Vide *FR. CAF. CONRADI de Reb. Manc. et nec Mancipi, cap. XI. §. 7.*

retur diffensum f), ac subinsequendam conditionem quantitatis indebite solutae. Nec obstat, quod hanc rei vindicatione petere non possimus. Id enim ea propter factum esse videtur, quoniam is, cui per iuris ciuilis ignorantiam solutum est, perinde tenetur, ac si mutuum accepisset. Hinc vti mutuum dans; ita etiam soluens per iuris ciuilis imperitiam excluditur a rei vindicatione. Desideramus insuper in solutione indebiti iustam causam. Igitur eo iure, quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, pecuniam soluenti opinione, quod eam iuxta leges ciuiles deberet, saluum ac integrum manet dominium pecuniae per imperitiam solutae, traditione insequuta non obstante. Ac quum nil quicquam naturae aptius esse videatur, quam vt ei ius reparetur, cui illud sine iusta causa imminutum est: sequitur, condicenti indebitum non nocere iuris ciuilis ignorantiam. Tanto minus a reo in ius vocato opponi poterit exceptio dominii deficientis, quanto magis ob praesumptionem bonitatis, quae vti pro quolibet, ita etiam pro indebitum accipiente militat, credi possumus, et soluentem et accipientem inter se conuenisse, vt aut, quod solutum est, si adhuc exstat, restituatur cum fructibus, omnibusque illis, quae rei solutae accesserunt, deductis tamen prius impensis, aut vt, si nummi indebite soluti non exstant, eorum aestimationem praestet accipiens.

Ne-

f) WOFFG. AD. LAUTERBA-
n. 6.

CHIVS *Diff. de Volunt.* §. 20.

Nescio, an et hanc rationem iungam? Scilicet quum nihil magis humanum sit, quam errare: sana ratio et aequitas vult iubetque, vt restituatur id, quod quis aut facti, aut iuris ciuilibus ignorantia seductus amisit. Nam in soluente indebitum per iuris ciuilibus ignorantiam deficit vera et certa scientia, ac, vbiq̄ue non est sufficiens ad consentiendum rei cognitio, ibi consensus esse nequit g), atque proin non potest non is, qui errat, inuito comparari. Quare quemadmodum omnia negotia, quae errore suscipimus, irrita sunt atque nullius momenti: ita etiam hic ipse actus, quo quis per ignorantiam iuris ciuilibus indebitum soluebat, et conditioni nostrae renunciabat, ipsi nocere non poterit, quum veritas rerum gestarum erroribus non vitietur h) Nec est, quod conqueratur, contra quem conditio indebiti instituitur. Si enim iuris ciuilibus ignorantia postea emergat: neuter consensisse in solutionem praesumitur, utpote errantis nullus est consensus, nulla voluntas. Nil insuper naturali aequitati magis est conueniens i), quam vt succurramus personis, quae iuris ciuilibus

g) Quosdam tamen casus, in quibus error non plane tollit consensum, refert NIC. HIER. GUNDLINGVS in *Gundling. P. 33. p. 230. sq.*

h) Euoluantur praeter interpretas ad L. 116. §. vlt. D. de reg. iur. RICHTERI Dec. P. II. dec. 76.

n. 172. et CHR. VLR. GRVFNII *Disc. For. p. 419. sq.*

i) In hoc vnicam omnis iustitiae normam latere, atque omnem ex eo obligationem aestimari, putat IOH. CAR. VAN WACHENDORFF in *Diss. Triade p. 232. sq.*

C

ciuilis ignorantia lapsae certant non tam de lucro captando, quam potius de damno vitando. Id quod autem fit, quando conditionem indebiti indulgemus illi, qui non factio, sed iure errauit, putans, se iure ciuili debere, quod non debebat, et nihilominus tamen soluebat.

III

Soluentem indebitum per ignorantiam iuris ciuili admittendum esse ad conditionem indebiti, docetur e L. 7. D. de iur. et fact. ignor.

Eam esse, dicis forsitan, in vita ciuili veram philosophiam, vt non secundum philosophiae abstractiones, quam potius leges iudicemus. Tacendum igitur mihi esse, monebis, ni ostendam, eandem, quam egomet, doctrinam tradidisse vereres, quorum fragmenta corpori iuris inserta inuenimus. Audias quaeso, qui haec profers, audias, quod hunc in modum scribat k)

PAPINIANVS lib. 19. *Quaestion.*

Iuris ignorantia non prodest acquirere volentibus, suum vero petentibus non nocet.

Super quaestionem, an lapsis imperitia iurium ciuilium succurrendum sit, litem PAPINIANI aetate agitatam fuisse, nos dubitare non finit inscriptio allatae decisionis. Meminit enim librorum quaestionum, quos PAPI-
NIANVS confecit. Sciunt vero rerum periti, iurium antec-

k) L. 7. D. de iur. et facti ignor.

recessores responsis editis decidisse singulares facti quaestiones e iure constituto succinctim; quaestionum libros e contra ab ipsis confectos continuisse veros, diffusosque tractatus, in quibus iureconfulti non modo suo arbitratu de iure controuerso disputarunt, sed etiam annotare consueuerunt, quae ipsis assidentibus et suadentibus in disputationibus et auditoriis per sententiam de iure dubio constituta sunt 1) De obmota quaestione dubia, an ignorantia iuris ciuilibus suum perentibus noceat? mentem aperiturus PAPINIANVS curate seiungit acquirere volentes ab iis, qui iurium ciuiliu immemores suum amiserant. *Ignorantia iuris*, PAPINIANO iudicante, *non prodest*, seu, quod idem denotat, nocet *acquirere volentibus*, veluti bonorum possessionem, post elapsum tempus, exigentibus, quando nesciunt, eam aut proximitatis nomine, aut scriptis heredibus deferri m); aut vsucapere volentibus, si putant, se vsucapere posse rem a pupillo emptam sine tutoris auctoritate n). Sed eatenus, quatenus ius non saluum, sed extinctum esse incipit, *iuris ignorantia suum perentibus non nocet*. Mens decisionis Papinianeae, vt ego quidem coniicio, eo redire videtur. Tantum nimirum

C 2

1) Quod memorata ratione quaestionum libri a responsis differant, testes sunt IAC. CVIACIUS *Tract. I. ad African. in pr.* et B. BRANCHI *Disp. I. ad L. 14. pr. et §. 1. D. de leg.*

Corn. de fals. Adiecta legitur *Eius Obs. ad ius rom. dec. I. p. 147.*

m) *L. 1. §. 1. D. de iur. et fact. ign.*

n) *L. 2. §. 15. D. pro emt.*

rum abesse, ut in eo solo, quod suum ius dominus nesciat, ratio quaerenda sit, ob quam alter ius domini intervertere, idque sibi acquirere possit, ut potius ignorantia iuris civilis dominum non impediat, quo minus ius suum petere, et actione persequi possit. Ita ergo, quamvis, tibi ius esse, nescias, aut rem deperditam vindicandi, aut creditum a debitoris herede repetendi, aut pignus a tertio possessore persequendi; incitiam iuris. PAPINIANO iudice, non nocebit tibi, tuum petenti, si modo ius circa rem tuam non aliunde sublatum est. Pari ratione is, qui iuris civilis nescius non praestabat, quod sub priuationis poena praestari ei fuerat iniunctum, in damno rei per priuationem amittendae, veniam ignorantiae iuris civilis impetrabit o). Cuius decisionis Papinianae, spectantis generatim ad omnes, qui de damno vitando laborant, quasi corollarium etiam hoc est, ut, si quis iuris civilis ignorantia ductus nummos indebitos pendebat, ipsi legum imperitia non noceat, seu, quod idem esse puto, ut proficit ad hoc, ut repetere omnino possit conditione indebiti nummos, iuris civilis ignorantia solutos, qui apud accipientem sine causa esse deprehenduntur. Si enim verbum non nocere haud ita explicas, ut innuat, iuris civilis ignorantiam prodesse soluenti indebitum ad id, ut conditione indebiti uti possit p): fateamur, necesse est, in-

o) Vide G. L. BOEHMERVM *de derata Inuestitura, c. IV. §. 52. Inuest. Euent. simult. non desi.* p) Dissentit cum aliis IAC. CV-

inscitiam iuris nocere petentibus suum, contra PAPI-
NI sententiam.

At dubio procul hanc nostram interpretationem et
vel eapropter contortam nuncupas, quod verba *suum pe-
tere*, quibus utebatur PAPINIANVS, intelligenda sint de eo,
qui ius in re retinuit, adeoque ad eum casum non perti-
neant, vbi dominium translatum est. Quale quid autem
accideret, quum quis solutione interueniente alterum pe-
cuniae solutae dominum faceret, adeoque damnum non
pateretur in amissione rei suae q). Quem scrupulum, ne
torqueat progredientes, illicet eximam. Scilicet quum
notum sit omnibus, quod error impediatur consensum, et
translationem dominii r): dicendum omnino erit, quod
et is, qui per ignorantiam iuris ciuilibus soluebat indebitum,
non consenserit in dominii translationem, adeoque num-
mos solutos dicere adhuc possit suos. Accedit et hoc,
quod vocula *suum* non rarerer comprehendat, quic-
quid in parrimonio est, vel inde abscessit. Discimus hoc
tam ex ipsa definitione legali iustitiae, quam ex innu-

C 3

me-

IACIUS *Obs. libr. IV, obs. 39.*
nocere, putans, et non pro-
desse, esse diuersa. Sed legas,
quae grauiter ei opposuerunt
IOH. ROBERTVS *Recept.*
Leß. libr. II. cap. 27., et GE.
FRANTZKIUS *Comment. in*
Pand. tit. de condic. indeb. n.

31. f.

q) Hoc dubium mouent FRANC:
DVARENVS *Comm. in tit.*
de condic. ind. fol. 904. Op. et
IOH. STRAVCHIVS *Diff. ad*
L. pen. et ult. C. de cond. ind.
cap. l. n. 27.

r) *L. 35. D. de acqu. rer. dom.*

meris aliis legum locis f). Jurare auferim, PAPI-
 NVM scribentem, iuris ignorantiam suam petentibus non
 nocere, voculam *suam* latiori hoc sensu accepisse. Quis
 enim crederet, tam celebrem antecessorem fugere potu-
 isse, quod, indebito per iuris civilis ignorantiam soluto,
 adsit vitium in titulo, quo accipiens nummos indebite so-
 lutos nititur, quodque proin dominium pecuniae, de qua
 est sermo, nec traditione, nec solutione recesserit a sol-
 uente indebitum per ignorantiam iuris civilis? Quae ve-
 ro quum ita sint: non video, quid impediatur, quo minus
 de condicente indebitum usurpemus loquutionem Papi-
 nianeam, ac dicamus, iuris ignorantiam non nocere ipsi
suam petenti? Constat enim, quod non modo de condicen-
 te veteres dixerunt, ipsam petere t), sed quod etiam ipse
 PAPINIANVS asseruit u), condictione indebiti reuocari
 consueuisse, quod alterius apud alterum sine causa depre-
 henditur.

V

*Causam condicentis solutum ex ignorantia iuris civilis
 iuuari L. 8. D. de Iur. et Fact. ign., docetur.*

Causam soluentis indebitum ex iuris civilis ignoran-
 tia defendens, laetor, me adinuenisse et aliud fragmen-
 tum

s) L. 6. §. 6. D. quae in fraud.
 cred. L. 5. §. 5. D. de doli mali
 et met. except. L. 5. C. de petit.
 hered.

t) L. 53. D. de cond. ind. Iungas
 BARN. BRISSONIVM de
 Verb. Sign. voce peto.
 u) L. 66. D. de cond. indeb.

tum iam illustrandum, quod, dici vix potest, quantum nos iuuet. Tradidit w)

IDEM lib. I. Definitionum.

Error facti ne maribus quidem in damnis vel compendiis obest: iuris autem error nec foeminis in compendiis prodest: Caeterum omnibus iuris error in damnis amittendae rei suae non nocet.

Quum pro definitione logica vox definitionis vix in vniuerso iure vsurpetur, sed potius iurium consultis veteribus definire sit, pro regula aliquid statuere x): conici e recitati fragmenti inscriptione licet, P A P I N I A N V M regulam generalem posteris tradere voluisse. Primum nempe definit, *errorem facti non obesse*. Quae regula, primum posita, generalis est tam quoad personas, quam quoad res. Prius namque, ecquis non videt, ex eo elucere, quoniam, P A P I N I A N O iudicante, error facti non obest, hoc est, lucro adfcit, et damno literat et vel *issos mares*, factorum ignaros? Definitionis huius constitutae ratio in eo latere videtur, quod facta saepius et vel prudentissimum fallant, ac raro adfint, qui tanquam Corycaei omnia odorentur, perscrutentur, inuestigent. Aliterum exinde patescit, quia iuxta P A P I N I A N I effatum error facti ne maribus quidem obest *in damnis vel compendiis*, id est, si qui factorum immemores nec acquisuerunt, quae aut ac-

w) L. 8 D. de iur. et fact. ignor.

x) Consulas ea propter ЕВЕРН.

ОТТОНІС Papinianum cap.
XII. §. 3.

quirere potuerant, aut saltem ipsis sub spe debebantur, nec recuperauerunt, quae, ipsorum esse, haud ita primam deserant.

Quae hanc primam definitionem excipit, regula altera, ut ego quidem ex allatis verbis concludo, huius est tenoris, *error iuris cuique nocet*. Decet enim omnes, ut communem eorum, quae continentur legibus, intelligentiam habeant y), et ut illi inprimis, qui nec ius, nec iuriconsultorum artificia didicerunt, peritiores consulant z). Haec altera definitio, generalis quidem quoad subiecta, id est, leges et diuersas species iuris, PAPINIANO definiente, admittit moderamen e causarum varietate. Nempe quis, ob iuris ciuiliis ignorantiam, non habet rem, vel quia eam non acquisiuit, vel quia acquisitam amisit. Illud quando accidit, hoc est, quando quis, iuris ciuiliis ignorantia seductus, compendium facere omisit: *error iuris nec foeminis prodest*, nec ipsis proin subueniri solet, tamen caeterum ob sexus imbecillitatem maiori fauore dignae videantur ac mares a). Hoc vero quando contingit, hoc est, quando adest damnum rei amissae: *error iuris et mulieribus, et omnibus non nocet*. Nec obstat, quosdam eruditos hanc regulam non vniuersalem, sed specialem dice-

re

y) L. 9. C. de leg.

z) L. 2. §. ult. D. quis ordo in bon. poss. seru.

a) Id, quod PAPINIANVS generaliter definiuit, admittit su-

as exceptiones, quas tradit IOH. KLEINIVS *Diss. de Innoc. Mulier. Iuris Ignor. cap. II. n. 61 sq.*

re b), eosdemque contendere, quod, sicuti e quorundam coniectura c), effatum VLPIANI adfirmantis d), omnes seruos statos non esse, ita intelligant, quod quidem statim non sint, eadem ratione et recitata PAPINIANI verba *omnibus non* explicanda sint per *non omnibus*, ita, vt error iuris quibusdam noceat, quibusdam vero non. Quae explicatio mentem falsam PAPINIANO adfingi, opinor. Vt enim non vrgeam, non aliter, ac nos, legis sententiam olim iam retulisse graecos interpretes digestorum e) cum HARMENOPVLO f), antecessorum sui aeuu doctissimo. Id autem annotasse, e re mea erit. Pugnata haec explicatio contorta cum generali effato PAPINIANI antea recitato, iuris ignorantiam suam petentibus, id est, de damno vitando laborantibus, non nocere. Parum vero differt, qui suum petit, ab isto, qui animo gestit, ne damnum rei amissae suae noceat. Ita vero nec ea, quibus alii nobis molesti esse solent, poterunt tolerari, errorem quidem iuris non nocere, sed solutionem.

Quam

b) Ita post FRANC DVARENVM ad Rubr. C. de iur. et facti ignor. censet IOH. SCHILTERVS Exerc. XXXV. §. 31.

c) EVERH. BRONCHORSTIVS *Evanc. cent. I. ass. 77.*

d) L. 9. §. 1. D. si quis caut.

e) In *Synopsi Codicis* libr. II. tit. IV. cap. 1.

f) HARMENOPVLVS in *Prom-*

tuar Iur. Ciu. libr. I. tit. I. in fin., ubi disertè, *iuris ignorantia*, inquit, *sua quidem petentibus non nocet, ad lucrum autem, utpote acquirere volentibus, non prodest.* Addas, qui regulam hanc exemplis probat, HVG. GROTII *Flor. Spars. ad ius Iustin. p. 180, edit. Gebauer,*

Quam incaute, ne dicam, friuole hoc adstruatur, omnibus, non tam spero, quam confido, patebit. Lubens concedo, ignorantiam iuris ciuillis esse quandoque causam solutionis. Sed concedant etiam mihi, rogo, eandem esse quoque causam damni. Causam enim causae, causam quoque esse causati, quis est, qui vnquam vocauerit in dubium? Quid igitur? si non haberet repetitionem is, qui iuris ciuillis ignorantia indebitum soluebat, nonne damnatum pateretur in re sua? Quae vero quum ita fiat: illud consequens esse videtur, vt semper dari debeat condictio indebiti, quoties non modo facti, sed etiam iuris ciuillis ignorantia seductus solutionem praestitit, ac sic damnatum rei suae passus est. Contemnimus PAPIANIANI doctrinam naturali ratione fundatam, si soluentem indebitum ex iuris ciuillis ignorantia excludimus ab vsu condictionis indebiti.

At vellere aurem videntur ANDR. CLVDIVS g), IOH. IAC. WISSENBACHIVS h), IOH. WILH. MARCKARTVS i) aliique, qui omnes inter rei amittendae et amissae damnatum distinguentes adferunt, effectum PAPIANIANI de errore iuris, in damnis amittendae rei suae innoxio, loquentis, non iuuare soluentes indebitum per imperi-

g) A. CLVDIVS *l. c. cap. I n. 10.*

h) I. I. WISSENBACHIVS *Diff. ad Dig. XLIII n. 41.*

i) I. W. MARCKARTVS *Diff. de*

Condict. Inob. per error. iur. ciuil. soluti cap. II §. II. Inserta legitur Eius Exercit. A. cadem.

peritiam iuris ciuillis, vtpote qui non laborant de re amittenda. Concedo, istum non certare de rei amittendae damno, sed de re amissa, qui indebitum, iuris ciuillis ignorantia solutum, repetere satagit. At, ceu ego quidem conficio, tantum abest, vt inde aliquid nostrae causae decedat, vt potius, dubium allatum continere, statuam, fallaciam diuisionis, ceu dialectici loquuntur, indignam iuris interprete. Si enim, quod volunt fecus sentientes, soluens indebitum per ignorantiam iuris ciuillis haud admittitur ad conditionem indebiti: amittit rem indebite solutam, adeoque ipsi, PAPINIANO repugnante, nocet ignorantia iuris ciuillis in damno amittendae rei suae. Accedit, quod recitata verba antecessoris non de tempore conditionis indebiti instituendae, quam potius factae solutionis indebitae intelligenda sint. Eo enim temporis momento, quo quis ignorantia iuris ciuillis solvebat indebitum, versatur in damno rei amittendae, non vero amissae. Si hoc non ita interpretamur: nec is me hercule! admittendus erit ad conditionem indebiti, qui facto errans solvebat indebitum. Nam et hic versatur in damno rei amissae, quam condicere vult.

VI

Aliud argumentum pro condicente indebitum solutum per iuris ciuillis ignorantiam adfertur e L. 59. D. de cond. ind., et L. 79. D. de leg. I.

Haecenus vtebar rationibus, conquisitis e legibus,
D 2 quae

quae quidem mentionem iniiciunt erroris aequae ac ignorantiae iuris, sed in quibus non expresse conscriptum legitur, quod indebitum soluens, ignorantia iuris civilis lapsus, non debeat excludi ab usu conditionis indebiti. Recitabo igitur legum fragmenta, quibus et talia disposita legitur. Audias denuo PAPINIANVM. Infit k)

IDEM lib. 2. *Definitionum*

Si fideiussor iure liberatus, soluerit errore pecuniam, repenti non oberit: si vero reus promittendi, per errorem et ipse postea pecuniam soluerit, non repetet: cum prior solutio, quae fuit irrita, naturale vinculum non dissoluit, nec civile, si reus promittendi tenebatur.

Dum recitatam definitionem PAPINIANI legis: vix te continere potes, quin exclames, causam abs me perorandam eo minus hoc fragmento iuvari, quo maiori sollicitudine viri summi observauerint l), toties, quoties in iure nostro simpliciter erroris fit mentio, errorem facti subintelligendum esse, eundemque tunc in primis significari, quando in titulo aut pandectarum, aut codicis de conditione indebiti, quid solutum dicatur per errorem. Qui te stimulat ac pungit, scrupulus me non mouet, ut credam, PAPINIANVM loqui de condicente indebitum solu-

k) L. 59. D. de condit. indeb.

l) Ita sentiunt IAC. CUIACIUS
in Papin. libr. II. defn. ad cit.
L. 59., IOH. IAC. WISSENBA-

GHIVS, l. c. n. 40. VIR. HUBERVS
Eunomia Rom. ad L. 28.
B de cond. ind. n. 2.

solum per facti errorem. Sicut is fideiussorem iure liberatum. Quum de tali modo loquatur, non vero simul de debitore liberato: conici exinde licet, PAPINIANVM hic non subintelligere fideiussorem interueniente acceptilatione quadam liberatum. Si enim fideiussoris liberatio contigisset acceptilatione: obtinuisset debitor vna cum illo liberationem m). Igitur me errare non puto, si, sub nomine fideiussoris iure liberati talem fideiussorem venire, dicam, qui alium sua vice delegauit. Delegatione enim, fitebuntur rerum periti, obligationem omnem fideiussoris, extinguere, eundemque liberatum dici posse n), reliquas e contra personas obligatas, qualis est in allata decisione PAPINIANI reus promittendi, non liberari, ni verbis expressis cautum erat, quod et ipsos tangat delegatio. Talis fideiussor doleret patrimonii decessionem, ac creditor stipulans ditior euaderet cum illius iniuria, quando is, quum nescius iuris delegationis, ipsum liberantis ab oneribus, fideiussionem quandoque sequentibus, quando is, inquam, nummos indebitum per iuris ciuilibus ignorantiam

D 3

am

m) L. 13. §. 7. D. de accept.

n) Quare aliud dicendum est, si fideiussor, omiſſa diuisionis aut excuſſionis exceptione, per imperitiam solidum soluebat. Quum enim generatim turpe sit, id repetere, ad quod soluendum ductu rationis rectae motus semet ipsum

condemnat; quumque fideiussor in solidum sit obligatus: sane illud, quod ultra suam portionem soluebat per iuris ciuilibus ignorantiam repetere non potest, L. 49. §. 1. in fin. D. de fideiuss. w. A. LAUTERBACHIVS Tract. synopt. de Cond. Indeb. §. 1. n. 9.

am solutos condictione indebiti repetere non poterat. Mirum igitur non est, si, qui generatim pro regula statuit, ignorantiam iuris suam petentibus non nocere, PAPINIANVS asserat, *errorem non obesse fideiussori repetenti pecuniam solutam errore iuris*, puta illius, quod ipsum liberauerat. Rescindenda igitur est, iuxta PAPINIANI mentem, solutio, quae fiebat post liberationem delegatione insequutam. Eapropter vero, iurare auferim, solutionem hanc, condictione indebiti rescindendam, titulo *solutionis irritae* condecorat, quoniam nec naturale, nec civile vinculum adest fideiussoris, iure delegationis quidem liberari, at nihilominus soluentis per ignorantiam illius iuris, quod perimebat obligationem e fideiussione olim subortam. Si vero, PAPINIANO iudicante, fideiussor per acceptilationem liberatus ab onere, quod, debitore bonis lapsso, ob interpositam intercessionem subire debuisset, condictione indebiti repetere potest indebitam pecuniam, quam post factam delegatione liberationem soluebat per imperitiam istius iuris, quod ipsum a praestanda solutione liberabat: sequitur, et quemuis alium, naturali vinculo non obstrictum, haud excludendum esse ab indebiti condictione, quando is, ceu in memorata specie liberatus fideiussor faciebat, iuris civilis ignorantia lapsus soluebat indebitum.

Dum ita sum de hac conclusione sollicitus tu, audiendi pertraesus, mirum ni increpabis, et dices, hanc extensionem aduersam esse datae P. A. P. I. N. I. A. N. I. definitioni-

tionis. Non tam spero, quam confido, fore, ut in meam sententiam eas, si attulero responsum, e quo elicer, laudatum antecessorem eodem modo, quo egomet, rationari consueuisse. Scribit o)

IDEM (lib. II. Responsorum)

Quae fideicommissu moriens libertis viri debuit, eorundem praediorum suis quoque libertis fructum reliquit; iuris ignorantia lapsi, qui petere praedia ex mariti testamento debuerunt secundum fideicommissum inter ceteros longo tempore perceperunt: non ideo peremptam videri petitionem prioris fideicommissi constitit.

EN PAPINIANI responsum iubens, ut ne is, qui per iuris imperitiam patitur, alium uti se sibi debet, cadat credito! EN PAPINIANVM respondentem, ne illius petitiō perempta sit, qui iuris ignorantia lapsus erat! A PAPINIANO, causae nostrae patrono, alienus abibis, si conditionem indebiti non indulges indebitum soluenti per ignorantiam iuris civilis.

VII

Pro oranda causa condicentis solutum indebitum ex iuris civilis ignorantia argumentum ex L. 38. D. de cond. ind. desumi posse, docetur.

Ne putes, iurium consultos veteres, quorum centiones a diuo IUSTINIANO vi constitutionum imperialium

e) L. 79. D. de legat. II.

um donari sunt, dissentire a PAPINIANO, nostram causam defendente, e re esse, opinor, qui subiciam AFRICANI effatum, condicenti nostro proficuum, quod vero commentariis mirifice inuoluerunt non casci obscurioris aevi interpretes, sed cultissimo seculo exorti magni viri, artibus omnigenis instructi, lumina et columnae ciuilibus scientiae p). Tradidit nempe q)

AFRICANVS *libr. IX. Quaest.*

Frater a fratre, cum in eiusdem potestate essent, pecuniam mutuatus, post mortem patris ei soluit: quaesitum est, an repetere possit? Respondit, utique quidem pro ea parte, qua ipse patri heres extitisset repetiturum? pro ea vero, qua frater heres extiterit, ita repetiturum, si non minus ex peculio suo ad fratrem peruenisset: naturalem enim obligationem, quae fuisset, hoc ipso sublatam videri, quod peculii partem frater sit consecutus.

Quo magis tenorem recitati responsi intueri queas, eruamus facti speciem, quam ab optimis interpretibus adoptatam

p) Inter hos nomina profitentur
LVD. CHARANDAS *Verif.*
lib. I. cap. 9., HEN. COCCHE-
IUS *Iur. Contr. libr. XII. tit.*
6. q. 6. IOH. CORASIVS *Op.*
tom. I. p. 633., CORN. VAN ECK
de VII legib. damn. Dig. cap.
III., ANT. FABERVS *Coni.*
lib. XX. cap. 29., HENR. ASVE-
RIN *Rep. Lect. Iur. Ciu. cap.*

X, PETER. de TOVLLIEV
Diss. ad L. 38 D. de Cond. Ind.
in Eius Collectan. p. 46., VDALR.
ZASIVS *Op. tom. V. p. 239.*
Caeterorum commentarios in
hanc legem silentio omitto,
quos inuenies in FV. OTTO-
NIS *Thes. Iur. Ciu. tom. V.*
q) *L. 38. D. de condit. ind.*

ptatam prolata verba proferunt. Lucius et Cornelius, in iisdem sacris constituti, vterque habebat peculium profectitium C. aureorum r). Dabat Lucius fratri suo L. mutuos. Paulo post pater soluebat debitum naturae. Peculio vtroque in hereditatem paternam collato hanc inter se diuidunt, accepto eam in rem familiae circiscundae iudicio. Quum putaret Cornelius, adhuc se debere L. aureos Lucio fratri: fidem exsoluebat obligationis, creditumque restituere. Ast post solutionem, ignorantiam iuris civilis, qua ductus creditum restituerat s), expertus erat, et paulo propius considerans naturam debiti peculiaris, permixti in hereditate paterna iam diuisa, putabat Cornelius, se Lucio fratri peculiare nomen, puta, L. aureos indebitos restituere. Consulebat igitur AFRICANVM, an integram summam, iuris civilis imperitia solutam et quasi indebitam? an vero duntaxat partem restitutorum L. aureorum condicere posset? Quid ad haec AFRICANVS? seu potius, vt alii volunt t), quid in consilium ab ipso adhibitus

r) Tale peculium subintelligendum esse, docuit CHR. DAV. GERLACH *Diff. ad cit. L. 38.*

p. II.

s) Quod et vel secus sentientes iuris ignorantiam hic intelligant, factor. Vid. I. W. MARKARTVS *l.c. cap. II §. 7.*

t) Sunt nempe, qui, IULIANVM intelligendum esse, volunt, quum, seu in hac lege

IULIANVM factum est, AFRICANVS vtatur verbis ait, existimauit, responderet. Vide AEG. MENAGII *Amoen. Iur. Ciu. cap. XXIII.* lungas, quae ei opposuerunt GOTT. MASCOVIVS *de Sect. Sabin. et Proculci. cap. IV. §. 3.* et IOH. GOTTL. HEINECCIUS *Hist. Iur. Ciu. L. I. c. 4. §. 306.*

E

IULIANVS? Penitentis rationibus curate propositam quaestionem distinguebat. Distinctio ab ipso adhibita eo redit, *ut aliud iuris constituatur pro parte, qua Cornelius debitor patri heres extitit; aliud iuris autem pro illa parte, qua Lucius creditor patris heres fuit.*

Quod ad prius membrum attinet: statuit **AFRICANVS**, *utique repetiturum*. Omisit quidem antecessor responso iungere rationem. Allaborabo, an aliquam inuenire queam? Eam esse, sciunt omnes, peculii profectitii indolem, ut non modo illius proprietates ac dominium spectet ad patrem, sed ut etiam inprimis in nostra specie **Lucius**, peculiare creditum dans, **Cornelium** sibi quidem naturaliter obstringat, et civilem obligationem inde subortam illicet acquirat patri u). Quod igitur vi civili nascitur, ius crediti peculiaris patri obuenit pleno iure, ita, ut apud fratrem, qui **L. aureos** mutuos dederat, vix somnium umbrae naturalis obligationis, vix nudum et inefficax nomen creditoris naturalis, vix facti praeteriti memoria permaneat. Post patris vero obitum, sciunt omnes, omne ius crediti ac debiti in bonis paternis obuium, suis heredibus aequa lance reddendum esse, ac proin ad eosdem istam obligationem peculiarem transmittendam. Sicuti igitur, patre mortuo, **Cornelius**, debitor obligationis peculiaris, patri creditori pro femisse heres

exti-

u) *L. 1. §. 5. L. 4. D. de acqu. vel omitt. poss.*

exitit, ac pro illa parte memorata obligatio ad ipsum transit: ita etiam, natura non repugnante, idem is sibi dimidiam partem obligationis paternae debet, eaque in Cornelio debitore confunditur et consumitur ob iuris civilis rationem, quae non patitur, eundem sibi debere w). Cuius rei illud consequens esse, opinor, ut, posteaquam Cornelius hereditati paternae semet immiscuerat, atque media parte obligationis peculiaris liberatus fuerat, non amplius hanc partem, confusione extinctam, debeat fratri Lucio. Annon igitur Cornelius noster, quum nihilominus, post susceptam hereditatis paternae diuisionem, integrum peculiare creditum restitueret opinione erronea, confusionem crediti ac debiti, quae insequebatur immixtionem hereditatis paternae, sibi pro sua portione hereditaria non profuisse, annon, interrogo, soluebat plus debito? Annon Cornelius noster restituerebat indebite mediam partem crediti, quae ipsi, post patris obitum, quaesita et quasi in ipso, hereditati paternae semet immiscente, extincta fuerat? Annon iuris civilis ignorantia ductus reddebat semissem nominis nec naturaliter, nec ciuilliter debiti? Omnino x).

E 2

w) L. 95. §. 2. D. de solut., L. 56.
§ 1. D. de fidei.

x) Quae quum non obseruasset
FRANC. HOTOMANVS Disq.
Remou. ad L. 38. D. de cond. ind.,
inserta Eius Quaest. Iur. p. 338.

pro repetiturum legebat addita negatione, non repetiturum.
Quae temeraria HOTOMAN-
NI correctio hilem I. CVI-
CIO adeo mouebat, ut eum in
Tract. II, ad A'vic. ad hanc L.

si Cornelium conditione indebiti *repetiturum pro ea parte, qua debitor ipse heres existisset*, affirmat AFRICANVS, non simplici dicto, sed enixa adfirmationis geminatione, *vtique quidem*. Num vero crederes, AFRICANVM, qui eatenus Cornelium ab usu conditionis indebiti exclusum esse noluit, quatenus liberatus per iuris ignorantiam soluebat partem mediam crediti nullo iure debiti, alia ratione editurum esse responsum, quando ipsum consulere posses, an is, qui iuris civilis ignorantia lapsus soluebat indebitum, admittendus sit ad conditionem indebiti? Non tam spero, quam confido, fore, vt et cuius alii, indebitam quantitatem per iuris civilis imperitiam soluenti, indulgendam esse, dixisset, conditionem indebiti.

Vt vero AFRICANVM, quando ipsum consuluisses, in meam partem discessurum fuisse, credam, me inprimis mouet responsio, ad alterum quaestionis propositae membrum data. Nimirum fieri posse, praeuidebat, vt iracundia incensus Lucius regereret, mi Corneli! licet obligatio peculiaris, patri abs me quaesita, post patris obitum ad te pro semisse eo effectu transierit, vt tu, AFRICANI consilio, pro illa semisse libereris, ac proin XXV. aureos, quos tu liberatus per iuris civilis imperitiam soluebas, conditione indebiti repetere posses, tamen altera pars istius obligationis peculiaris, qua egomet heres patri

scutica dignum promouet.
Iungas EV. OTTONIS Praef.

ad Thef. Iur. Ciu. rom. V.
p. 25.

tri existit, non interit, ac proin reliquos XXV. aureos, abs te post herctam familiam paternam obligationis peculiaris tollendae ergo solutos, tanquam mihi debitos, retinebo non formidans indebiti conditionem. Quid ad hoc dubium regerebat AFRICANVS? *Pro ea parte, qua frater heres extiterit, inquit, ita repetiturum, si non minus ex peculio suo ad fratrem peruenisset. Naturalem enim obligationem, quae extitisset, hoc ipso sublatam videri, quod peculii partem frater sit consecutus.* Vult, prout ego quidem conicio, antecessor, vt curate animaduertamus, an ad Lucium, hereditario tantum nomine fratrem Cornelium, sibi naturaliter ratione peculiaris crediti obstrictum tenentem, nihil peruenit e Corneli peculio, forte, quoniam vel prius consumptum fuerat, quam patrem diem supremum obiit, vel alteri illud peculium legatum, donatumue erat a patre? an vero e Corneli peculio, hereditati paternae illato, pro illa parte obligationis peculiaris, qua Lucius patri heres existit, ad hunc aliquid peruenit? Si Lucius nil omnino habeat e Corneli peculio: illos XXV. aureos, post diuisionem hereditatis paternae solutos, retinebit, nec Cornelius conditione indebiti eos repetet. Nam media pars naturalis obligationis, e credito peculiari accepto subnatae, ex hereditate patris Lucio acquisita remanebat integra, et XXV aurei, post diuisionem hereditatis paternae restituti, naturaliter debiti erant, Lucio quippe nil habente de Corneli peculio.

lio. At quando non minus, ac illa pars crediti peculiaris valet, qua Lucius heres patri extitit, ad hunc e Corneli peculio peruenit, hoc est, quando mediam partem obligationis peculiaris, ex hereditate patris, Lucio acquisitae, seu XXV aureos e Corneli peculio nactus est: indebitum Lucius accipit, si praeter illam aeris peculiaris partem, qua ipse heres patris extitit, insuper et alios XXV aureos per iuris ciuili imperitiam exsolutos acciperet. Nam naturalis ratio, iudicante AFRICANO, tollitur, si tantum de Corneli peculio consequitur Lucius, quanta est media pars obligationis peculiaris, Lucio ex hereditate paterna accrescens. Dum enim Lucius tantum e Corneli peculio nanciscitur; quanta fuerat media pars obligationis peculiaris, Lucio ex hereditate paterna accrescens: Cornelius Lucii debitor esse desinit, ac, iuxta AFRICANI responsum, ex perceptione atque naturalis partis debitae adsecutione illa obligationis peculiaris pars, pro qua Lucius heres patri extitit, non elisa, non cessans, quae instaurari restituine possit retentionis, deductionis, compensationis effectū, sed sublata penitus est in perpetuum. Non mirum igitur est, si, ex iudicio AFRICANI, Cornelius conditione indebiti repeter, quod iuris errore post diuisionem paternae hereditatis indebite soluerat. En ergo doctrinam ab AFRICANO traditam, qua is, qui iuris ignorantia seductus soluebat indebitum, omnino admittendus est ad conditionem indebiti.

*Causam condicentis indebitum de iuris argumentum e L. 4. D.
de cond. indebiti petere potest.*

Lubentes mittamus argumentum desumptum ex vna earum legum, quas damnatas vocare, mos est y). Producamus ergo alium iureconsultum, mihi non contrarium. Scribit nempe z)

MARTIANVS lib. III. regul.

Qui exceptionem perpetuam habet, solutum per errorem repetere potest. Sed hoc non est perpetuum: nam siquidem eius causa exceptio datur quo cum agitur, solutum repetere potest; ut accidit in Senatusconsulto de intercessionibus: ubi vero in odium eius cui debetur, exceptio datur, perperam solutum non repetitur; veluti si filiusfamilias contra Macedonianum mutuam pecuniam acceperit, et paterfamilias factus soluerit, non repetit.

Notum est omnibus, exceptionem esse beneficium iuris. Qui igitur habet exceptionem perpetuam, et nihilominus per iuris ciuilibus ignorantiam soluit: is ignorat beneficium iuris ipsi competens, ac proinde indebitum soluit seductus imperitia iuris ciuilibus. Proponamus speciem. Iauolenus, Caii debitor, negat creditum, litigat, absoluitur. Absolutus gaudet exceptione perpetua rei iudicatae. Moritur. Heres ipsius, probe gnarus, adesse rem iudicatam,

y) Vid. IOH. PHIL. HAHNII *nal. 3.*

z) *Diff. ad VII. leg. damn. a. 2) L. 40. D. de condit. ind.*

catam, et Iauolenum absolutum, tamen putat, dictam exceptionem ad se non spectare. Soluit. Indebitum hac in specie ex ignorantia iuris civilis solutum fuisse, quiuis fatebitur. A tali vero, qui non secus, ac Iauoleni heres in nostra specie, perpetuam exceptionem habens, per ignorantiam huius exceptionis sibi competentis soluebat, indebitum solutum, iudicante MARCIANO, repeti poterit. Bona me hercule! sententia, quae, dici vix potest, quantum iuuet nostram causam. Quam enim generatim tradit, regulam illustrat exemplo, nostram doctrinam confirmante. Indulget nimirum repetitionem seminae intercedenti, quae beneficiorum ignara soluebat, et iure indulget. Quum enim nihil habeat de alieno, nec acceperit quicquam, sed accipienti fidem tantummodo et auctoritatem adhibuerit: iustum est, vt, quod ex intercessione per iuris civilis ignorantiam soluebat, reperat. Accedit et hoc, quod licet natura nullam plane iudicii constituerit in sexu differentiam, sed quod potius omnia illa, quae acceptata et serio promissa sunt ab eo, qui voluntatem declarare potest, subsistere velit; et licet proin non inualida ex feminarum intercessione nasci possit iure naturali obligatio: at tamen, quum intercessiones sint ex iis negotiis, quae feminae eo facilius sibi sumunt, quo rarius praesentia futuris connectunt, et quo minus damni aliquid metuunt, sapienter totam a), quae e feminarum intercessione pro alio venit,

a) L. 10. §. 1. D. ad Sc. Vellei.

venit, et sic etiam naturalem b) obligationem improbauit ius civile. Annon ergo eandem, quam egomet tueor, sententiam defendit MARCIANVS; dum non modo generatim asserit, illum, qui perpetuam exceptionem habebat, et errore seductus soluebat, admittendum esse ad conditionem indebiti, sed dum in primis etiam, repetitionem locum habere, adfirmat, quando mulier e praecedenti obligatione, quam senatusconsultum de intercessionibus efficacem esse non sinir, solutionem fecit, ignorans se eius senatusconsulti beneficio munitam esse c)? Putarem.

Rides forsitan, haec abs me prolata dum legis. Excipis, et vel ex MARCIANI verbis, *sed hoc non est perpetuum*, elucere, non eam fuisse antecessori mentem, qui traderet regulam generalem, suppeditantem argumentum, quo nostra caussa defendi queat. At, ingenue fateor, nullus pertimesco dubium allatum. Quam enim regulae

gene-

b) *L. 10. D. de obl. et act.*

c) Obicere, scio, IOH. CORASIVM *Op. tom. II. f. 186* et IOH. KLEINVM *Diss. de Inn. Mul. iur. Ignor. cap. II. n. 51.* conditionem indebiti mulieribus non ideo concedere, quod ignorantia iuris seductae soluerint, sed quod naturalis obligatio, conditioni indebiti oblians, Scto. Velleiano simpliciter sit reprobata. Quare mu-

lieribus, indebitam pecuniam solventibus, praeterquam in casu Scto. Velleiani, denegant repetitionem. At, quam egregie fallant, discere potes *L. 9. C. ad Sctum Velleian.* Ceterum si sciebant, se tutas esse, et nihilominus soluebant: conditio nostra cessat. IOH. VLK. L. B. de CRAMER *Prærog. part. CX. p. 187.*

generatim positae iungit, exceptio mihi non est aduersa. Nimirum non obscure sistit filiumfamilias nummos creditos accipientem, qui paterfamilias factus per errorem soluebat, nec utebatur perpetua exceptione Senatusconfulti Macedoniani, qua tamen aduersus creditorem se tueri potuerat. Errore detecto solutum indebitum non repetit e MARCIANI sententia. At quare? Rationem huius exceptionis quidam d) quaerunt in odio, et vel ab ipso MARCIANO non abnegato, propter quod Themis Romana filiosfamilias, mutuum accipientes, non quidem exonerare, sed tantummodo hac exceptione perpetua a creditorum actione liberare voluit e), ne scilicet vsurarum grauitate postmodum oppressi, aeriue alieno obruti, post patris mortem, defraudentur, omneue peculium foeneratoribus vsurariis cedere cogantur. An iure? an iniuria haec ratio proferatur, non inquiram? Id autem silentio praeterire non possum, veram et genuinam, meo quidem iudicio, huius exceptionis rationem latere in obligatione naturali, a iure ciuili non prorsus reprobata f), quae impedit conditionem indebiti. Quam rationem si, vt spero, ratam habes, tibiue acceptam: patebit,

d) Vide IOH. SICHARDVM ad Rubr. tit. C. ad Senatusc. Maced. n. 8., et IOH. SCHNEIDWINVM Comm. ad l. tit. quod cum eo, qui in alt. §. 7 n. 9.

e) L. 9. §. 4 D. ad Senatusc. Maced.

f) L. 10. D. tit. cod. Iungas, si placet, FRANC. CONNANI Comm. Iur. Ciu. libr. VI. cap. 2. n. 8. et IOH. ANDR. FROMMANNI Diff. de Senatusc. Maced. §. 22.

bit, eandem non ad solam modo exceptionem senatus-consulti Macedoniani, sed etiam ad alias exceptiones perpetuas, obligationem naturalem non in totum reprobantes, quadrare. Quare nihil singulare tradit MARCIANVS, quod non et ad alias exceptiones perpetuas applicari posset g). Dic igitur, qui argumentum mihi aduersum necebas, dic, an in hac dissertatione traditum legeris, quod secundum meam doctrinam non minus ille ex errore soluens, cuius obligationem naturalem non prorsus improbabat ius ciuile, quam etiam iste, qui naturali ratione ad solutionem praestandam erat obstrictus, et semper tantummodo a solutione suscipienda tueri poterat opponenda exceptione perpetua in odium creditorum iure ciuili introducta, admittendus sit ad conditionem indebiti? Id defendere, mihi nunquam veniebat in mentem. Ergo, quam profert MARCIANVS, exceptio mihi nec est aduersa, nec infringit doctrinam, eodem iurisconsulto fauente adornatam, qua indebitum soluens per iuris ciuilibus ignorantiam tunc demum indebiti conditione uti potest, si illum aut naturalis ratio ad soluendum aut plane non obstringebat, aut si obligatio naturalis, qua solutionem suscipere debuit, a iure ciuili prorsus reprobata est.

F 2

IX

g) Vid. NENR. BROCKES *Sel. Obs. arg. I §. 51.*

IX

*Pro oranda causa argumentum peti posse e L. 1. pr. D.
ut in poss. legat., docetur.*

Excipiat MARCIANVM alius iureconsultus, mihi non
contrarius. Ait h)

VLPIANVS lib. 52. ad Edictum.

*Si quis, cum vetitus esset satis accipere, acceperit: an re-
peti satisfactio ista possit, ut heres condicat liberationem?
Et quidem (si) sciens heres indebitum cauit, repetere non
potest. quid deinde si ignoravit remissam sibi satisfactio-
nem? potest condicere. Si vero hoc non potuisse remitti
crediderit, nunquid condicere possit, qui ius ignoravit? ad-
huc tamen benigne quis dixerit satisfactioem condici
posse.*

Quum in legatis et fideicommissis vel sub conditione, vel
ex die relictis, dies quidem statim cedere, sed non veniat;
atque quum sic facile contingere possit, ut spes legatorum
ab herede, bona abliguriente, interuertatur: ipsum satis-
dare iubebat praetor i), se conditione existente, aut veni-
ente die legata aut fideicommissa bona fide praestitutum.
Ad hanc cautionem, legatorum seu fideicommissorum
seruandorum gratia praestandam respiciebat VLPIANVS,
dum recitatis verbis scribebat heredem, qui, tamen si
satis-

h) L. 1. D. ut in poss. legat.

i) Arg. L. 1. pr. D. ut legat. seu

fideic.

satisfactio legatorum seruandorum caussa ipsi a testatore in testamento remissa fuisset, eam nihilominus legatario praestabat, quoniam credebat, eam vigore iuris ciuilib a testatore in testamento non potuisse remitti, quum tamen a Stratonico, seu, uti alii exhibent k), a Stratonica consultus Imp. MARCVS ita rescripsisset l), *ipsis rerum experimentis cognouimus ad publicam utilitatem pertinere, ut satisfactiones, quae voluntatis defunctorum tuendae gratia in legatis et fideicommissis introductae sunt, eorundem voluntate remitti possint.* Lapsus igitur est heres per iuris ciuilib ignorantiam, dum indebite praestabat cautionem, ipsi a testatore remissam. Permittebatur ei nihilominus ab VLPIANO condictio cautionis, indebite per iuris ciuilib imperitiam praestitae. En VLPIANI doctrinam curate respondentem placitis abs me traditis! An erubescis, eam amplecti?

Haecitas forsitan, et VLPIANI verba, *benigne satisfactionem condici posse*, ita explicas, quod quasi indicent, iure quodam singulari contra iuris rigorem introductum esse, ut in proposita specie recipiatur cautio, indebite per iuris ciuilib ignorantiam praestita. Quae autem iuris singularis dispositio, ut putant m), ad consequentias pro-

F 3

duci

k) Euoluas IOH. ORTW. WENSTENBERGII *Diuum Marcum* diff. XXV. §. 3.

l) L. 2. C. ut in poss. legat. vel fideic.

m) Ita sentiunt, ut alios taceam, I. HARPPRECHTIUS *Comm. ad L. tit. quib. mod. re contr. oblig. §. 1. n. 6.* et GERH. NOODTIUS *Comm. in Dig. tit. de*

duci nequit. Quem scrupulum, ne torqueat progredientes, tibi eximam. Edictum Praetoris illustrat *VLPRIANVS*, et curare se iungit scientiam ab ignorantia; dein ignorantiam facti ab ignorantia iuris. Quoad primum asserit idem, quod alii tradiderunt. Quod autem spectat iuris ignorantiam, is non quidem desleat a doctrina haecenus tradita, sed ei tamen vocem *benigne* eatenus inferuit, quatenus alii antecessores dixerunt, conditionem indebiti naturalem n), eandemque ex aequo et bono introductam esse. Quum pluribus aliis legibus dicatur, hoc illudue benigna ratione receptum o); aut benigniori iuris interpretatione utilem actionem admittendam esse p); aut saltem deberi q); elucet, veteres non raro tali formula aequitatem naturalem opposuisse rigori iuris, eosdemque non obscure indicare voluisse, hoc illudue benignitatis aequae aequitatis ratione tolerari posse, licet rigore iuris aliud dicendum esset. Veritati quam maxime accedit, et *VLPRIANVM* eadem ratione dicta verba protulisse. *Sensus* eorum, ut ego quidem arbitror, eo redit. Tamen si rigor iuris indebiti conditionem impedire videatur: tamen benignior interpretatio, a Praetore agnita, illum temperat, adeo, ut, sicuti in proposita specie ius benignius, quo quoad suam originem nostra conditio nititur, vult

cond. ind. p. m. 208.
 n) L. 15. D. de condit. ind.
 o) L. 71. §. 4 D. de legat. I.
 p) L. 3. C. de donat. quae sub

modo.
 q) L. 112. §. 1. D. de condit. et demonstr.

subetque, ut satisfactio, per iuris civilis ignorantiam indebite praestita, recipi possit conditione indebiti, ita etiam quoduis aliud indebitum, iuris civilis imperitia solum, conditione indebiti reperatur, puta, si solvens aut plane non, aut saltem ratione naturali, at in totum per ius civile reprobata, obligatus tenebatur, praestandi solutionem tamiam indebiti conditione impugnandam.

X

Nec aliis rationibus condicentem indebitum per iuris civilis ignorantiam solum destitui, docetur.

An pro oranda hac causa id addere liceat, nescio? Scilicet in toto digestorum titulo, alias satis prolixo, indebiti soluti repetitio non solum duntaxat errori facti tribuitur. Nec ea iuris ignorantiae denegatur. Conditionem indebiti, legimus, tribui simpliciter errori, siue quod solum ob exceptionem perpetuam exigi nequeat, siue quod omnino non debeat. Quare concludere possumus, errorem quidem, qualiscunque fuerit, non impedire hanc conditionem, sed ob stare saltem solantis scientiam r). Hic enim donasse intelligitur s). Id quod autem de illo dici nequit, qui, iuris civilis ignorantia seductus, se obligatum, ac soluendi necessitate obstrictum esse, putabat.

Sequi

r) L. 1. §. 1., L. 26. §. 3. D. de cons. dict. ind. s) L. 53. D. de reg. iur.

Sequi insuper, quibus rerum peritus fatebitur, incommoda non pauca sententiam nobis aduersam. Inter quae refero primum, quod is, qui iuris ciuilis ignorantia seductus soluebat indebitum, tamen nullo iure teneatur obligatus, pro obligato habendus esset. Desideramus insuper in accipiente iustam et legitimam causam. Num vero hanc suppleri, crederes, errore et ignorantia iuris ciuilis, qua suscipiebatur solutio indebita? Minime. Accedit et hoc, quod conditio indebiti, quum ex aequo et bono introducta esse dicatur, non nisi exceptione aequitatis ex aduerso elidi possit. Quemnam vero aequitatis praetextum, scire vellem, is obicere posset, quoue colore de iniquitate conditionis indebiti quaeri, cui quid per iuris ciuilis ignorantiam solutum, quod ne natura quidem debebatur, siue quod effectum non habebat. Is me hercule! qui nostrae sententiae non subscribit, auxilium praestat captanti lucrum, et priuat e contra sollicitum de damno vitando iuris remedio. Quid? quod non obseruat primam aequitatis regulam, quae iubet, ut nemo debeat cum damno alterius locupletior fieri t). Iurare ausim, iureconsultos non paucos, quorum aetas in tempora restitutae iurisprudendiae cecidit, haec momenta respexisse, iisdemque motos defendisse placita, quae ego mer tuor. Ne, temere id dixisse, videar, tanquam testes excito REINH. BACHOVIVM u), GEORG. FRANTZ-
KIVM

t) L. 14. D. de condict. ind.

disp. IV. §. 17.

u) R. BACHOVIVS Tr. de Act.

KIWM W), VLR. HVBERVM X), HENR. HAHNVVM Y),
FRANC. VAL. de HAVER Z), AVG. a LEYSER a), IOH.
PHILIPPI b), IOH. EBERW. REICHMANNVM c), IOH.
CH. RICHTERVVM d), IOH. SICHARDVM e), IOH.
SCHILTERVM f), CH. THOMASIVM g), LVD. VITA-
LEM h), ARN. VINNVVM i), IOH. WVNDERLICHT-
VM k), HENR. ZOESIVM l) -- quis omnes alios enu-
meret ?

XI

*Ad dubium c L. 9. pr. D. de iur. et fact. ign.
defunctum respondetur.*

Nomina laudatorum iuris antecessorum dum legis :
hos, more Labeonis doctrinae fiducia, clamitabis, nova
sub-

w) G. FRANTZKIVS <i>Comm. in Dig. tit. de cond. ind. n. 23.</i>	e) I. SICHARDVS <i>Comm. in C. L. 1. de cond. ind. n. 2.</i>
x) V. HVBERVS <i>Prael. ad Inst. tit. de obl. e quas. contr. n. 3.</i>	f) I. SCHILTERVS <i>Exerc. ad Pand. XXIV. §. 22. sq.</i>
y) H. HAHNVVS <i>ad Wesmb. tit. de cond. ind. n. 9.</i>	g) CH. THOMASIVS <i>Not. ad Dig. tit. de cond. ind.</i>
z) F. V. de HAVER <i>Memor. Act. part. I. p. 49.</i>	h) L. VITALIS <i>Var. Lect. libr. II. cap. 22. in EV. OTTONIS Thes. Iur. Ciu. Tom. II f. 613.</i>
a) A. a LEYSER <i>Sp. CXLVIII. m. 3.</i>	i) A. VINNVVM <i>Scl. Iur. Quaest. libr. I. cap. 47.</i>
b) I. PHILIPPI <i>Eclog. XL. ad Inst. n. 50.</i>	k) I. WVNDERLICH <i>Diff. de Condict. Indebiti Renunc. §. 3. et 12.</i>
c) I. E. REICHMANNI <i>Diff. quam inuenire non potui, de Condict. Ind. ob ign. iur. non exclud.</i>	l) H. ZOESIVS <i>Comm. ad Dig. tit. de cond. ind. n. 14.</i>
d) I. CH. RICHTER <i>Dec. LXIIX. n. 31. sq. et Dec. XCVI. n. 140.</i>	

G

subinde moliri, et in eo maxime laborare, ut receptam inueteratamque opinionem de indebito, per iuris ciuili ignorantiam soluto, conditione indebiti non repetendo, ex hominum animis euellant, funditusque extirpent. At laetaris, quod nec Capitoes desint, qui, graue, putant, deserere communis opinionis praeiudicium, nec temere ab iis, quae iam pridem e multorum annorum serie consensum fere omnium meruerunt, recedendum esse, docent. Ne credas, me secus sentientium nomina ignorare, ipse ego recensere auctores praecipuos, repertos in bibliotheca, Conf. PRAESIDIS optimis libris referta, qui ignorantiae iuris ciuili non fauentes soluentem indebitum per iuris imperitiam excludi cupiunt a conditione indebiti. Eminent inter hos EGVIN. BARO m), HENR. BOCERVS n), PAUL. BVSIVS o), EV. BRONCHORSTIVS p), IAC. CVIACIVS q), ANDR. CLVDIVS r), FR. DVARENVS s), HVG. DONELLVS t), IOH. GOTTI. FREYERVS u), I. HARPPECHTIVS w), P. H. HOENONIVS x),

VLR.

m) E. BARO *Oper. tom. II. p. 256.*

n) H. BOCERVS *Class. II. disp. 8. th. 18.*

o) P. BVSIVS *Comm. ad L. 1. §. 1. D. de cond. ind.*

p) E. BRONCHORSTIVS *Evart. sent. II. aff. 37.*

q) I. CVIACIVS *Comm. Qu. Pap. lib. 19. et ad L. 6. C. de cond. ind.*

r) A. CLVDIVS *l. c. I. n. 14. sq.*

s) FR. DVARENVS *Comm. ad tit. de cond. ind. cap. 3.*

t) H. DONELLVS *Comm. iur. Ciu. libr. XIV. cap. 14.*

u) I. G. FREYERVS *Tr. de Solut. cap. XIII. n. 14.*

w) I. HARPPECHTIVS *l. c. n. 56. sqq.*

x) P. H. HOENONIVS *Disp. XIII. contr. 7.*

VLR. HVNNIVS y), WO. AD. LAVTERBACHIVS z), I. W. MARCKKARTVS a), EV. OTTO b), PAVL. VOETIVS c), CAR. FRID. WALCHIVS d). Argumenti loco primum inuocant auctoritatem perincluti antecessoris. Scribit nimirum e)

PAVLVS lib. sing. de iur. et fact. ign.

Regula est, iuris quidem ignorantiam cuique nocere, facti vero ignorantiam non nocere. Videamus igitur in quibus speciebus locum habere possit: ante praemisso, quod minori- bus viginti quinque annis (ius) ignorare permissum est: quod et (in) feminis in quibusdam causis propter sexus infirmitatem dicitur: et ideo, sicubi non est delictum, sed iuris ignorantia, non laedantur.

Dum curate iuris ignorantiam ab ignorantia facti seiungit PAVLVVS, et, *illam cuique nocere*, adfirmat: causam nostram et vel hac assertionem euerri, putant. At PAVLVVM non iuuare secus sentientes, opinor. Vt enim non vrgeam, veritati quam maxime accedere, PAVLVVM, quum solitus fuerit, carpenti studio maximorum virorum pla-

G 2

cita

y) V. HVNNIVS *Var. Res. Iur. Ciu. libr. III. tr. III. part. II. qu. 3.*

z) W. A. LAVTERBACHIVS *Coll. Th. Praef. tit. de cond. ind. §. 18.*

a) I. W. MARCKKARTVS *Diff. cit. Iungas, quae ei opposuit*

IOH. AVG. BACHIVS *Cris. Iur. Libr. Vol. III. p. 387.*

b) E. OTTO *Comm. ad Inst. tit. de obl. quae quas. §. 6.*

c) P. VOETIVS *Comm. ad I. tit. quib. mod. re contr.*

d) C. F. WALCHIVS *Contr. Iur. Ciu. sect. III. cap. VI. §. 12.*

cita non sine acerbitate perstringere f), et imprimis a PAPINIANO dissentire g), studio tradere doctrinam, doctrinae PAPINIANI paulo antea illustratae aduersam, eandemque eo minori adplausu excipiendam, quo magis pugnat cum ratione naturali, si eam absque limitatione accipimus. Hoc autem vrgere, e re mea erit. Constat nimirum inter omnes, propositiones legales, si quas generales animaduertis, semper restringendas esse certis circumstantiis, quas aliae leges suppeditant. Id quod et de recitata PAULI nostri regula generali dici debet, vt scilicet iuris ignorantia noceat quidem in rerum acquisitione, non vero in repetitione rei amissae, siquidem ibi lucrum captari, hic autem damnum saltim auerti solet. Vt ita sentiam, me mouent leges, quae traditam PAULI regulam restringi volunt ad illos tantum casus, quibus quis captat lucrum, a quo autem consequendo immunis dici debet is, qui solum per iuris ciuilibus ignorantiam conditione indebiti reperere satagit. Ita, vt rem exemplo illustrem, PAPINIANVS, quum probe nosceret, vsucipientem auferre dominium prioris domini, et sibi adsciscere, negat, iuris ignorantiam prodesse in vsucapione h). Quid? quod et ipse PAVLVS restringit regulam generalem

e) L. 9. pr. D. de iur. et fact. ignor.

cap. VIII. §. 2.

f) Vid. PETER. FABERVM ad L. 145. D. de reg. iur. et GOTTFR. MASCOVIVM l. c.

g) EDM. MERILLIVS Obs. libr. I. c. 30.

h) L. 4. D. de iur. et fact. ignor.

lem ad illum casum, de quo loquor, et in quo conditionem indebiti cessare, et ipsemet ego adfirmo. Nam ex ipsius doctrina tamen ille, qui pupillum alienare non posse ignorabat, et res pupillares emebat, has eapropter non capit usu, quoniam error iuris nulli prodest i). En PAVLVM, qui tanquam optimus interpretis regulae, generalioribus verbis conceptae, hanc ad illum modo casum restringit, quo quis lucrum capiat, ac in quo, et iuxta meam doctrinam, cessat conditio indebiti! En ergo antecessorem mihi non aduersum!

Excipis forsitan, memoratam limitationem regulae, recitatis verbis propositae, non tam ipsum PAVLVM, quam potius Proculum auctorem agnoscere k), eamque proin, PAVLO inuito, proponi pro oranda causa. Tamen si tibi concederem, allatam limitationem a PAVLO confectam non esse: tamen, quam inde ducis, conclusio me non mouet, ut credam, eam fuisse PAVLI mentem, ut regulam, generalioribus verbis conceptam, et de illa specie intelligamus, qua damnum auerentes repetimus indebite solutum per iuris ciuiliis imperitiam. Meminit enim casuum, quibus propter sexus infirmitatem feminis ius ignorare, permissum est, et haec nihilominus ignorantia iuris non laeduntur. Non quidem exprimit illos casus. At eos, in aliis legibus diserte expressos, inuenies. Audias, precor, LEONEM et ANTHEMIVM Imperatores ita edic-

G 3

cen-

i) L. 2. §. 15. D. pro emt.

k) L. 31. pr. D. de vsuc.

centes 1): ne passim liceat mulieribus omnes suos contractus retractare, in his quae praetermiserint vel ignorauerint: statuimus, si per ignorantiam iuris damnum aliquod circa ius vel substantiam suam patiantur, in his tantum casibus, in quibus praeteritarum legum auctoritas eis suffragatur, subueniri. Quo rescripto caesareo in auxilium vocato num crederes, me falsam mentem adfixisse PAVLO, dum adfirmabam, regulam ab ipso generalioribus verbis conceptam, tantummodo de isto casu, quo lucrum capiamus, accipiendam, non vero de illa specie, qua damnum auerimus, intelligendam esse, eamque proin nostrae causae non nocere? Non putarem. Ridiculum profecto foret, si obuerteres, lucrum adparere, quando quis quantitatem indebitam, iuris ciuilibus ignorantia solutam, conditione indebiti recuperaret, utpote quod dominio per solutionem translato iam de nouo quantitatem solutam acquirere videretur. Quasi vero damno non adficiatur, qui suae rei dominium admittit in perpetuum, aut quasi lucrum sentiat, si damnum rei amissae resarciatur. Lucrum non intelligitur, nisi quod damno deducto superest. Nihil autem amplius hac conditione recuperamus, quam quod damnum abstulerat.

XII

1) L. 17. C. de iur. et fact. ign.

XII

*Dabium e L. 10. C. de iur. et fact. ignor.
dilatur.*

Datum de PAVLI regula generali, quod scilicet ignorantia iuris cuique noceat, interpretationem et vel ea propter nec ratam habes, nec tibi acceptam, quod aliud suadeat rescriptum CONSTANTINI ET MAXIMIANI Imperatorum. Huius est tenoris m).

IIDEM AA. et CC. et Arabiae.

Quum quis ius ignorans, indebitam pecuniam soluerit: cessat repetitio. Per ignorantiam enim facti tantum repetitionem indebiti soluti competere tibi notum est. Dab. 5. Kal. Ian. CC. VI. consf. 306.

Speciosum quidem, fateor, est recitatum rescriptum; at non tanti momenti, ut, quam tueor, causam evertat, si modo cogitemus, eam esse vii omnium, ita etiam et huius rescripti naturam atque indolem, ut nec generale ius constituent, nec in aliis, tametsi similibus, casibus vim iuris habeant, ac proin periculosum, multisque erroribus obnoxium sit, quando in vero rescriptorum sensu investigando, aut contra Principum voluntatem, aut contra iuris naturalis regulas, ea extendamus. Si vero percontaris certam facti speciem, ad quam restringi debeat rescriptum nostrum, prima cogitatione aduersum isti regulae, quae

vult,

m) *L. 10. C. de iur. et fact. ign.*

vult, vt iuris ignorantia non obfit in damnis: inuenies, et vel ipsos aduersarios nostros n) abnegare non posse, quod recitatum rescriptum de illa specie intelligendum sit, qua quis per iuris ciuilibus imperitiam soluebat pecuniam, saltim iure naturali debitam, ac proin non prorsus indebitam. Talis obligatio exempli causa est ad *divi Traiani*. Et ipse ego de hac tantummodo specie memoratum rescriptum intelligi, volo. Si enim, in quouis casu cessare repetitionem, dicimus, quando quis ius ignorans indebitam pecuniam soluebat: extendimus me hercule! rescriptum contra regulas aequi et boni, quibus tamen nitimur, vidimus, naturam conditionis indebiti. Accedit et hoc, quod is, qui errore facti soluebat id, quod naturali ratione debebat, hanc nequaquam agnoscit, adeoque nec suo ad sensu confirmat, ac proin, fauentibus CONSTANTINO et MAXIMIANO, solum indebitum repetit. At is e contra, qui ignorantia iuris, dum scilicet putabat obligationem naturalem, tamen illius partem reprobaret ius ciuile, esse validam, in huius vi et efficacia quidem errat, sed eam interim agnoscit, sese debitorem fatetur, et reuera debitor fuit suo, hoc est, naturali modo, atque proin mirum non est, si, iuxta tenorem huius rescripti, is, errore cogni-

n) Vide ANT. de PABIELA
Comm. in Rescript. Imp. p. 117.,
IOH. CORASII Oper. tom. II.
p. 180., IAC. BRUNNEMAN-

NI Comm. in L. 10. C. de iur.
et fact. ign. lungas p. de
FOVLLIEV l. c. f. 71.

gnito, sub iuris ciuiliis praetextu naturali iuri, quod soluens debitum agnouerat, sese subducere, et, quos honeste soluebat, nummos repetere. Confirmatur haec a me proposita restrictio, et ipsius ratio, diserte variis aliis legibus. Ita, vt alia exempla non producam o), domino, qui suo seruo manumisso, quod debuit, soluebat opinione erronea, se ei aliqua actione teneri, repetitionem denegari, scimus, quod naturale debitum agnouerat p). Quum igitur nil obstat, quo minus dicamus, imprudentia Triboniani factum esse, vt memoratum rescriptum tanquam lex generalis infereretur codici repetitae praelectionis, licet tamen illud de ista tantum specie intelligenda sit, qua soluenti pecuniam, iuris ignorantia solutam, at ratione naturali debitam, repetere animus est: patet, tantum abesse, vt sententiam secus sentientium hoc rescriptum iuuat, vt potius tota, quanta est, mihi opposita rationatio per adductam restrictionem abeat in fumum.

XIII

Aliud dubium e L. 2. C. si adu. solu. desuntum diluitur.

Quos in doctrina conditionis indebiti ad mulieres interrogantes multa rescripta dedisse, constat q); Imperatores

o) Inueniens ea in IOH. NIC. p) L. 64. D. de cond. ind.
HERTII Oper. vol. I. part. 3. q) L. 67. p., Cod. de cond.
p. 94. ind.

tores DIOCLETIANVM et MAXIMIANVM denuo implorant secus sentientes. Obiiciunt rescriptum, quod ita sonat r).

IIDEM AA. et CC: Laurinae.

Indebito legato, licet per errorem iuris a minore soluto repetitionem ei decerni: si necdum tempus, quo restitutionis tribuitur auxilium, excefferit, rationis est. Dab. 15. Kal. Apr. Sirmii CC. conf. 294.

Constare, obuertunt secus sentientes, quod exceptio firmet regulam. Quare quum *indebitum legatum* explicent de isto legato, quod in testamento aut nullo, aut imperfecto, erat relictum, quodque *minor*, dum per errorem iuris soluebat tale legatum, iure naturali debitum, conditione indebiti repetere non poterat; quumque nihilominus laudati legumlatores recitato rescripto minori, *si tempus restitutionis nondum excefferit*, indulgent restitutionem ac conditionem indebiti: sequeretur a contrario sensu, hac exceptione iuxta mentem laudatorum Principum firmari regulam, vt toties, quoties euidam alii ob immaturam rationem auxilium restitutionis non tribuitur, conditio indebiti indulgenda non sit. Pulchra, me hercule! oratio, quae aures, si me audias, a iuris ratione quam maxime abhorret. Assumunt enim secus sentientes duo, quae concedi nulla ratione poterunt. Primo conspicimus, vt dialectici loquuntur, petitionem principii, dum asserunt, minorem,

r) L. 2. C. si adu. sola.

rem, quum ex iuris imperitia præstaret legatum, id soluisse ea propter, quod ratione naturali id debebat, et proin conditione indebiti repeti non poterat. Animaduertent enim iam pridem viri eruditi s), domini quidem eam esse naturam et indolem, ut, quoad viuit, domino liceat ius suum in quemcumque transferre, eaque translatio, illo etiam rebus humanis exempto, rata ac firma sit. At ex eo tamen non sequitur, ut ab eo tempore, quo quis rerum suarum dominus esse desinit, translatio domini capere possit initium. Tantum abest, ut cum ratione naturali conueniat doctrina, quod voluntas hominum valere incipiat post mortem, ut potius mors sicuti omnia, ita quoque potestatem de rebus nostris statuendi soluat. Quum igitur tota testamentifactio, prout non tantum iure romano formata, sed etiam inter gentes ab omni memoria recepta est, meris iuris ciuilibus fictionibus absoluitur et sustinetur: sequitur, testamenta in herede obligationem naturalem producere non posse, adeoque eos errorem fauere, qui in herede, legata e testamento imperfecto soluente, naturalem quandam obligationem, conditionem indebiti excludentem, subesse, aliis persuadere volunt. Quam insuper a sensu contrario decisionis, in recitato rescripto conspicuae, deducunt secus sentientes, conclusio

H 2

nimis

s) Euoluas ANT. FABERVM de 10. §. 4., GOTTL. SAM. TREV-
 Error. Pragm. Dec. 36. err. 2., ERVM Annot. ad FVFEN-
 SAM. de FVFENDORFF de DORFFIVM de Offic. Hom. 69
 iur. Nat. et Gent. libr. IV. cap. Ciu. p. 293.

nimis immatura mihi videtur. Quum enim Principes in rescriptis id non agere soleant, vt legem ferant, aut in commune consulant, sed vt tantummodo ad speciem facti ipsis propositam respondeant: adparet, si, quae interpretatio rescripti quaeritur, argumentum a sensu contrario saepe inepte, aliquando etiam periculose adhiberi. Quare si quid verbis in rescripto expressum non est: hoc non vtiq; exclusum esse videtur; vtpote quum fieri, facile potuerit, vt de eo idcirco non esset rescriptum, quod in libello quaesitum non fuerat t). Aut fallor, aut de rescripto mihi opposito ferri debet idem iudicium. Quaestio mouebatur, an repeti posset legatum indebitum per iuris imperitiam a minore solutum? Adiebat ea propter Laurina per libellum aut epistolam principes laudatos, qui subscribebant, rationis esse, vt minor, in integrum restitutus, legatum ex errore solutum nanciscatur. Dubio caret, quin iidem Principes, modo interrogati fuissent, pronuntiaissent et in omnibus aliis casibus, quibus, prouti in legato indebito, iuris ignorantia non nocer, conditionem indebiti haud cessare, tametsi non adesset, qui ob minorem aetatem impetrasset restitutionem. Nam si laudati Principes edidissent rescriptum contrarium tenori

t) Hanc regulam, vt in illustrandis rescriptis, in codice conspiciunt, ob oculos habeamus, monent GERH. NOODTIVS *Dioclet. et Maxim. cap. II. et*

CHR. HENR. ECKHARDVS *Herm. Iur. cap. V. §. 221.*, ac LAVR. ANDR. HAMBERGER *Opusc. p. 59.*

nori rescripti recitati: profecto id non conueniret cum ratione, quam tamen intuebantur respondentes de specie, in libello ipsiis, proposita.

XIV

E doctrina hactenus tradita sequi, docetur, cum, qui ignor. iur. ciu. soluebat legata integra, quadrantem repetere, condit. indebiti, non obstantibus L. 9. §. 5. D. de iur. et fact. ign. et L. 9. C. ad L. Falcid.

Dubiis pluribus aliis diluendis abstineo, quum adesse, videam, morosos Cassios, qui, nullum argumentum scribendi dignum, iudicant, cuius beneficio calathi Cereris tolli, et onusta panaria in penum referri non possunt. Audio eorum solemne, cui bono? Patientur, vt, in multis speciebus doctrinam huc vsque traditam usum praestare, paucis ostendam. Vetus est quaestio, cessetne falcidia, si heres, ius ignorans, integra legata soluebat? an vero quadrans per iuris imperitiam solutus repeti possit ab herede? Cessare hoc casu falcidiam, constans fere omnium inrerpretum opinio est. Ita sane CORN. VAN ECKU), ita IOH. SCHILTERVS W), ita IL. E. PÜTTMANNVS X), ita et alii, quorum nomina non capit haec pagina. Si vero, me audire, non erubescis: sententia

H 3

tan-

b) C. VAN ECK ad lit. D. ad L. Falcid. §. 29.

w) I. SCHILTERVS Exerc. ad

Pand. XXXV. §. 40.

x) I. L. E. PÜTTMANNVS Interpret. libr. I. c. 34.

tantium virorum abhorret a iuris ratione. Quum enim iure recentiori heres habeat non modo retentionem Falcidia, sed etiam vindicationem y), hinc etiam dominum: conditio indebiti illi haud poterit denegari. Vidimus, ne iuris quidem ignorantiam suam perentibus nocere. Nec obstat, quod in accipiente integra legata adesse videatur iusta causa, utpote ipsi ea assignavit testatoris voluntas, quae iustar legis observanda erit. Evanescent enim obiecta iusta causa, si modo in mentem revocaveris, quod, sicuti quacuvis, ita etiam ultima dispositio accipi debeat sub clausula in quantum de iure. Accedit et hoc, quod heres non modo de damno vitando, legatarius et contra de lucro captando certet, sed quod etiam sit magis dilectus, quam legatarius z), adeoque longe melioris conditionis esse debeat, quam hic. Num vero, ita interrogare te liceat, num heres hac meliori conditione gauderet, si is, legatis immodicis per iuris imperitiam solutus, dein ius suum edoctus excluderetur ab usu conditionis indebiti? Non putarem.

Vociferare te, audio, nil magis temerarium et iuri scripto contrarium esse, quam si quis mecum defendat, istum, qui iuris ignorantia non usus erat beneficio legis Falcidia, quartam Falcidiam indebite solutam repetere posse.

Nam

y) *L. pen. C. ad L. Falcid.*

z) Id docuit W. A. LAUTERBA-

CHIVS Diff. de Magis Dilecto cap. IV. §. 2.

Nam dicit epistola D. P. II. a).

Si quis ius ignorans, lege Falcidia, usus non sit, nocere ei.

Rescribunt insuper Imperatores SEVERVS ET ANTONINVS b).

Si ideo repetitionem eius pecuniae habere credunt, quod imperitia lapsi legis Falcidiae beneficio, usi non sunt: sciunt, ignorantiam facti, non iuris, prodesse: nec stultis fore succurri, sed errantibus.

Edicit tandem GORDIANVS Imperator c).

Is autem, qui sciens, se posse retinere, uniuersum restituit, conditionem non habet: quin etiamsi ius ignorauerit, cessat repetitio.

Habes, mi lector, rescripta mihi opposita, quae tamen paulo attentius considerata me non mouent, ut deseram causam, quam mox probaui. Docui namque conditionem indebiti, per iuris ciuilis imperitiam soluti, istis tantummodo dari, qui damnum admittendae rei suae patiuntur; illis e contra, qui, quod acquirere potuissent, lucrum amiserunt, non aequae. Iam vero quum dominum rei legatae olim fuerit penes legatarium, ac heres quartam Falcidiam non vindicare a legatario, sed tantummodo retinere potuerit opponenda exceptione doli, vel in factum; non potuit non, heredi in rescriptis recitari

a) L. 9. §. 5. D. de iur. et facti ign.

b) Leg. cit.

c) L. 9. C. ad L. Falc.

tis quartae, seu potius lucri, per iuris ignorantiam legis praestandis interuersi, repetitionem denegari. At hodie e noua IVSTINIANI constitutione est dominium quartae penes heredem, gaudetque vindicatione illius quartae d). Sublata igitur, quae olim obstabat, ratione, illud consequi, opinor, quod abrogatio rescriptorum allatorum tacite a Triboniano facta censi debet, ac proin conditio quartae, per ignorantiam iuris indebite solutae, heredi eo minus hodie deneganda sit, quo magis cum aequitate conuenit, vt petentibus rem, cuius dominium penes auctorem est, ne quidem iuris ignorantia noceat e).

In eo autem, quod dubium, e recitatis rescriptis alatum, soluturus dixerim, heredi olim competisse quidem quartae retentionem, non vero ex Falcidia vindicationem, fidem mihi denegandam, falsamque rationem esse adductam, adfirmas forsitan, fauentibus iurium antecessoribus perinclutis f) At tu, qui hunc scrupulum moues, audias sodes, quae verus interpret THEODORVS ea propter scribebat g), ὁ Φαλκιδίος νόμος παρακατά-
χην μόνον δίδωσι τῆ δὲ ἔν ἔτι δὲ καὶ αἰγῶνιν, id est, Lex Falcidia quartae retentionem duntaxat concedit, non etiam vindi-

d) L. pen. C. sit eod.

e) Mecum sentit GVIL. RAN-
CHINVS Var. Lect. libr. III.
cap. 5. in ICH. HERM. SCHMIN-
CKII Syntagm. Crit. p. 74.

f) Vide CORN. VAN BYNGKERS-
ROECK Obs. libr. VII. c. 7.

ABR. WIELINGII Lect. Iur.
Ciu. libr. II. c. 31, IAC. VOOR-
DAE Comm. ad L. Falcid. cap.
XIII. §. 3.

g) THEODORVS ad Basil. libr.
41. T. II. c. 16.

vindicationem. Nec hoc THEODORI mihi fauentis testimonio rem confici posse, putas. Scio, quis te induxerit, vt crederes, adesse testimonia veterum antecessorum mihi aduersa, quae multo maiorem, ac THEODORVS, fidem merentur. Est is SCAEVOLA h). Is, nempe, quum linea margaritarum (erat ornamentum, quod mulieres inferunt collo, e margaritis contextum, Graeci *τραχηλιδόν κόσμον* interpretantur) legata apud legatarium fuisset tempore mortis, respondebat, *posse heredem consequi*, vt ei restitueretur, ac, si malit, posse vindicare partem in ea linea, quae propter legis Falcidiae rationem deberet *remanere*. Et hoc responsum, ingenue fateor, quod sentio, mihi non est aduersum. Inter omnes enim constat, interdictum quod legatorum conscriptum esse, ne legatarius inique sibi ius dicat i). Id autem accidit, quando ab vsu huius interdicti excluderes heredem, qui non exercebat retentionem. Aut fallor, aut interpretum placitis accedendum est, qui recitatum responsum SCAEVOLAE non ad rei vindicationem, sed ad hoc interdictum possessorium referunt k), cuius vi heres omnino consequi potest partem rei legatae, quae quarram Falcidiam constituit, ac in cuius possessione legatarius est sine voluntate heredis, tempore

h) *L. 26. pr. D. ad L. Falc.*

i) *L. 1. §. 2. D. quod legat.*

k) *Enóluas, si lubet, IAC. cv.*

IACII *Obs. libr. VIII. c. 2. et*
M. ABR. GALVANI *Diss. var.*
de Vsufr. c. 40.

pore mortis testatoris. Nec verbum vindicare, in *SCAEVOLAE* responso obuium, aliam interpretationem suadet. Nam vti generatim denotat adferere sibi rem, vel ius suum petere: ita etiam veteres eo non rarerer indicabant remedia, ceu vocantur, possessoria 1).

XV

Hinc sequi, docetur, liberos, fideicommissis grauatos, quartam modo Trebellianicam deducentes, conditione indebiti repetere posse legitimam iuris imperitia non retentam.

Iure ciuili verius esse, docuerunt antecessores perincludi m), vt liberi, hereditatem restituere rogati, legitimam quidem, non vero trebellianicam deducant. Dum vero in hac quaestione tractanda veteres iureconsulti Bononienses in diuersas sectas abierunt: contraria apud Pontificios, ex Martini auctoritate, praeualuit sententia. Hanc firmant INNOCENTIVS III. et GREGORIUS PP., adeo, vt legitima, tanquam portio iure naturae debita, et in qua grauari fideicommissis nequeant liberi, his non modo sit praecipua, sed et Trebellianicam insuper vindicent,

1) *L. z. C. unde legit.*

m) Ita contra dubia ANT. CONTII *Disp. Iur. Ciu. lib. I cap. 3.*, VACONII a VACVNA *Var. Declar. libr. IV. dec. 39. n. 6. sq.*, BOETII EPONIS *Comm. IX. testam. p. 222.* hanc

doctrinam tuerentur EMM. GONZALEZ TELLEZ *ad C. VII. X. de test.*, et FERD. CH. HARPPRECHTIUS *Tr. de Iure Deduc. duas quart. cap. II.*

cent, utpote quod et quilibet extraneus, restitutione gra-
uatus, eam deducere posset n). Nec quicquam interesset,
an purum? an conditionatum esset fideicommissum, e quo
trebellianica deducenda o). Si quis vero e liberis, fidei-
commissio grauatus, per iuris ciuilis imperitiam tantum-
modo Trebellianicam deduxerit, nec retinuerit legiti-
mam: quaestio moueri solet, an heres, iuris sibi compe-
tentis legitimam vna cum Trebellianica deducendi post-
modum edoctus, ab herede fideicommissario legitimam,
ex iuris ignorantia non retentam, conditione indebiti re-
petere possit? an vero non? Inter omnes constat, libe-
ros, fideicommissio grauatos, litigare de damno vitando,
quum indebiti conditione nancisci satagunt legitimam,
naturali ratione sibi debitam p), quam indebite iuris i-
gnorantia seducti restituebant heredi fideicommissario.
Hunc vero, ecquis in dubium vocauerit, certare de lu-
cro captando, dum, quam indebite accepit, legitimam,
heredi fiduciario debitam, restituere non vult? Quibus
circumstantiis paulo attentius consideratis, arbitror, re-
gulas aequi ac boni, quibus conditio nostra innititur,
pro despectissimis haberi, si quando heredem istum, qui
ex iuris imperitia legitimam sibi debitam non retinens,
I 2
ius

n) *Cap. XVI. et XVII. X. de te-
stam.*

o) Id docuit CAR. AD. L. E. de
BRAVN *Diss. de Legit. eiusq.
orig.*

p) Euoluas AVG. a LEYSER

*Sp. 405. M. 5., FRID. ES. a PV-
FENDORFF Obs. Jur. Vniu.
tom. II. obs. 82. §. 3. et GEORG.
LVD. BOEHMERI Elect. Jur.
Ciu. tom. I. p. 201.*

ius suum paulo post edoctus est, sero sapere, diceres aequae ac adfirmatae, ipsi denegandam esse indebiti conditionem, qua repeteret legitimam exsolutam, quam, opponenda exceptione doli, una cum quarta Trebellianica repeterere potuisset. Placere, quidem scio, secus sentientibus regulam iuris, quae vetat, quo minus uno eodemque tempore duplex lucrum concurrat. Quae tamen regula hic nullius est momenti. Non enim video, quare quis lucrum duplex e diuersis causis capere nequeat? Accedit, quod retenta Trebellianica tanto minus quartam legitimam absorbere poterit, quanto certius est, legitimam non tam lucrum esse, quam potius debitum. Id quod, fore, non tam spero, quam confido, ut non in dubium vocet is, qui considerat et ius, et causam, qua competit legitima aequae ac Trebellianica. Illa enim ut debitum iuris sine ullo onere competit, et liberi eam non tam parentum beneficio, quam potius legum provisione nanciscuntur. Haec autem est redhostimenti loco operarum in restituendo fideicommissis conspicuarum, ac incitamentum immixtionis seu aditionis. Illa ergo debitum naturale est. Haec autem continet lucrum.

XVI.

Quare et lusorem victum nummos alea perditos, et per iuris errorem solutos, conditione indebiti repeterere posse, demonstratur.

Linquamus aedes, quibus super luctuosam hereditatem

tatem lites instituuntur. Adeamus potius domos, in quibus se delectare solent vel chartis lusoriis, imposito vestigali oneratis, vel clavis, quibus globulos eburneos super mensa oblonga impellunt, et in cauos detrudunt. Sicuti vero donationes immoderatae legibus odiosae sunt: ita etiam alea dissoluta multum offensionis habet. Quare quum ludus iure civili non sit modus probatus acquirendi dominium: adferere nullus dubito, quod lusor victus conditione indebiti repetere omnino queat a victore pecuniam ludis perditam, ac per iuris ignorantiam tanquam indebitum solutam, praepriis quando pecunia deperdita sit maioris momenti, qua ludens absque suo incommodo carere nequit q). Nescio, an pro oranda hac causa mihi liceat hoc argumentum ex VLPIANI doctrina desumere. *Si quis, inquit r) falso credens se sortem debere, usuras soluerit, utramque praestationem condicere possit.* Si hoc, ita infero, verum est; multo magis condictio indebiti locum habebit, quando quis falsa erroneaque opinione ductus credebat, se pecuniam ludo perditam debuisset, eamque protinus soluebat.

Excipis, condicenti, de quo loquor, obesse, quod nec illa lex aeterna, quam natura hausimus, animi oblectamenta improbet, nec iuris naturae interpretes ludos generatim in rerum fugiendarum numero habeant, sed

I 3

quod

q) L. ult. §. 1. D. de aleat.

r) L. 26. §. 2. D. de cond. ind.

quod potius, si qui paulo durius iudicant de ludis, exacerbentur vitiis, quae vix plurimum cum alea coniuncta sunt, et remoueri facile possunt s). Si igitur, ita dicere pergis, ludis ac alea vix licet, sed veluti somno et quietibus caeteris, tunc quum grauibz feriisque rebus satis fecerimus: sequitur, quod iure naturali, quemadmodum domino ius est, res suas donandi, ita etiam victori perditum relinquere liceat. Tibi, iurare auferim, qui hoc dubium moues, tibi, inquam, non venit in mentem, quod illud, distinctione adhibenda, fumi instar euanescat. Aut enim sermo est de obligatione naturali quoad partem iure ciuili reprobata; aut de illa, quam ius ciuile simpliciter respuit. Haec indebiti per iuris imperitiam soluti repetitionem admittit: non vero illa. Istius generis obligationem in hac nostra specie adesse, opinor. Licet enim nullus abnuerim, adesse obligationem naturalem soluendi nummos, quos quis, otium optans, ludisque animum refocillans, perdebat: attamen hanc obligationem simpliciter reprobatur ius ciuile t). Is ergo admitti omnino ad indebiti conditionem debet, qui iuris ciuilibz ignorantia soluebat nummos alea perditos. Obtruis-

s) Vide, praeter PAVL. CHRISTINAEI *Dec. Vol. II. dec. 198.*, SAM. & PVFENDORFF *de Iur. Nat. et Gent. libr. V. c. 9.*
 t) *L. i. C. de aleat.* Iungas, si plures iuris romani constitutiones

discere vis, VAL. IOH. BRESSELIN *Disp. de Rig. Iur. Rom. circa lud.*, cap. I. Et Germanos hunc iuris Iustiniani articulum sibi probasse, quibusdam iuris scripti exemplis fir-

muiffe, regeris, hanc ludorum reprobationem actibus frequentibus contrariis: ludere subditos chartis lusoriis, vestigali oneratis; ludere magistratus cum subditis; ludere principes cum nobilibus et aulicis. Meam causam contra seculi sentientes defendat antecessor, in hac academia summo ingenio doctrinaque praeditus, et numerosa librorum elegantium prole olim foecundus. *Fatemur, infit u). Sed et aliquando supra, adulteria, singularia certamina, blasphemiae tolerantur, et ab ipso principe fiunt. Sed quis inde crimina ista civibus omnibus permitti, et poenas in illa statutas abrogari concludat? Sciunt omnes vulgare istud, non est spectandum, quid Romae fiat, sed quid fieri debeat. Nec desunt exempla personarum honestiorum, quae nummos, alea perditos, conditione indebiti repetentes latis sententiis nanciscebantur v).*

XVII

Quare et interusurium pecuniae, ante diem ex iuris ignorantia solutae, peti posse, probatur, non obstantibus L. 10 et 17. D. de condict. indeb.

Fingas, quid enim fingere impedit? fingas, debito-rem

mauit *Illustr. PETR. HIER. SCHLOSSER Diff. Iur. Germ. de Aleatoribus, quam praefidio IOH. HEVMANNI defendebat. Inserta est Hucus Exere. Iur. Vniu. tom. III p. 105.*

u) A. ALEYSEK *Spec. CXXXVI.*

m. 3.

v) Vide H. HAHNIUM *l. c. tit. de aleat. n. 4.*, HENR. ABERGER *Elect. Disc. For. Suppl. P. I. p. 55. sqq.* BALTH. A WERMER *HER Obs. Vol. VI.*

rem ante diem soluisse omne id, quod in diem debebat, ac creditorem accepisse creditum. Fingas, debitorem, de quo loquor, paulo post non modo detegere errorem, sed eundem quoque animo gestire reperundi conditione nostra non tam pecuniam ante diem solutam, quam potius e tali pecunia usum ac emolumentum, quod creditor medio tempore percipiebat, breuiter, interusurium. Incidit quaestio, an hoc condicere volens audiendus sit? an vero non? Conditione nostra, interusurium consequi non posse adfirmant PETR. COSTALIVS w), ANDR. GERHARDVS x), WOLF. AD. LAUTERBACHIVS y), HENR. ZOESIVS z). At indulgent e contra, quando interuallum iusto longius interuenit, si non certi, saltem incerti conditionem REINH. BACHOVIUS a), ANDR. CLVDIVS b), DION. GOTHOFREDVS c), CASP. HENR. HORNIVS d). Quae sententia, et naturali rationi, et aequitati consentanea, mihi quoque arridet, non modo si solutio ante diem facti errore contigit, sed etiam si debitor in iure errauit, nesciens, se commodum medii temporis deducere posse. Ex iis enim, quae haecenus edisserui, manife-

- w) P. COSTALIVS *Aluerf. ad Treutl. Vol. I. disp. 21. lit. C. Pand. part. III. p. 351.*
 x) A. GERHARDVS *Exerc. Iust. Dec. XVI. qu. 5.*
 y) W. A. LAUTERBACHIVS *Concl. For. XXIV. n. 7.*
 z) H. ZOESIVS *Comm. ad Dig. vii. de Cond. ind. n. 12.*
 a) R. BACHOVIUS *Dissert. ad Treutl. Vol. I. disp. 21. lit. C. et D.*
 b) A. CLVDIVS *l. c. cap. VIII. n. 42.*
 c) D. GOTHOFREDVS *Not. ad L. 10. D. de cond. ind.*
 d) C. H. HORNIVS *Diff. de Interusurio §. 23.*

nifestum est, considerari in conditione indebiti aequitatem, quae non sinit, ut quis cum damno alterius sentiat lucrum. Quum vero creditor semet ditaret, et opes debitoris e contra senescerent, si huic denegaremus repetitionem illius commodi, quod creditor e pecunia ante diem soluta intermedio tempore percipit: nulla subest ratio, quare talis debitor admitti non debeat ad conditionem indebiti, qua peteret interusurium. Accedit, quod non secus ac is, qui ante diem petit, plus petere dicitur, et, qui tardius soluit, quam soluere debet, minus soluere intelligitur e): ita etiam debitor, qui ante diem ac iusto citius soluit, plus soluere censetur. Poterat enim talis debitor pecuniam retinere, ac in alios usus collocare, et lucrum inde nancisci. Quid? quod dies, e veterum placitis f), pars obligationis est. Ergo sicuti id praestandum venit, quod ob non factam die promissa solutionem creditori abest g): ita etiam aequum est, ut debitor noster conditione indebiti repetat lucrum, quod percepisset, si ante diem non soluisset. Ipse **VLP**IANVS vult, ut, quod creditor sentiebat, commodum in repraesentatione petatur h). Quod essatum, excipis forsitan, me non iurare, quia iureconsultus de debito, in fraudem creditorum ante diem soluto, loquitur, ac proin causa decisionis in tali fraude

e) §. 32. I. de action.

f) L. 1. §. 2. de edendo.

g) ANT. FABER *Com. L. XVI.*

K

cap. 6.

h) L. 10. §. 12. D. Quae in fraud. cred.

refrenanda later. Nullus hoc dubium pertimesco. Nam si verba **VLPIANI** paulo curatius spectas; adfirmabis; antecessorem non de illa specie loqui, qua fraus facta erat ratione ipsius debiti, sed qua potius defraudatio tantum in tempore contigit, quae autem contingere non potuisset, si interusurium indebite non fuisset solutum.

Me quidem non fugit, tradidisse i)

PAVLVM Lib. 7. ad Sabinum.

In diem debitor, adeo debitor est, ut ante diem solutum repetere non possit;

VLPIANVM Lib. 2. ad Edictum.

Nam si, cum moriar, dare promisero, et antea solvam; repetere me non posse, Celsus ait: Quae sententia vera est.

Recitatis verbis laudatos iureconsultos prohibere, dicunt secus sentientes, pecuniae ante diem solutae condictionem, neque mentionem iniicere commodi, quod creditor interim percipiebat. Sequi inde ergo, concludant, ut, quanto magis cum iure scripto conuenit, ut non modo species ab isto iuris indultu remoueatur, a quo remouetur genus k), sed ut etiam, quod iuris est de genere, iuris sit de specie l), ut, inquam, tanto minus interusurii repetitio concedi possit, utpote haec, docentibus **PAULO** et **VLPIANO**, non est pecuniae indebite ante diem solutae. At nec hoc dubium me dimouet a mea sententia. Primo enim

i) L. 10 et 17. D. de cond. ind.

l) L. 76. D. de rei vind.

k) L. 32. C. de transact.

nini laudari antecessores debitorem nostrum non excludunt ab indebiti conditione ad interusurium obtinendum. Dispositionem insuper legis generalem, monent doctores, restringendam esse secundum naturam rei, de qua generalis dispositio fit. Quare etiam loquutiones generales, quibus laudati iureconsulti utebantur, intelligendae sunt iuxta naturam huius actionis, quae, tantum abest, ut sinat, aliquem cum damno alterius lucrum debiti ante diem soluti percipere, ut potius id restitui velit tanquam indebitum. Mera adest caullatio, si dicis, non datur, praeeuntibus PAVLO et ULPIANO, repetitio rei principalis ante diem traditae, ergo nec accessorii, puta, interusurii. Saepe enim haec regula suas vires amittit, maxime quando accessorium, ceu in hac specie contigit, a re principali separari potest. Quid? quod interusurium, meo quidem iudicio, non est accessorium, sed ipsum principale, distinctum ab eo, quod debebatur. Qui enim ante diem per iuris ignorantiam soluebat: is praestabat duplex, puta id, quod debebat, deducto interusurio; atque cum hoc, quod non debebat, scilicet emolumentum, quod medio tempore percipere potuisset, breuiter, interusurium.

XVIII

Ergo etiam usuras, ultra modum legitimam, ex iuris civilis ignorantia solutae, condici posse, docetur.

Ne in Germania insatiabilis foeneratorum libido et habendi amor in immensum cresceret, neque usurae nimi-

K 2 um

um ingrauescerent, semisses vsurae Caesari, Ordinibusque Imperii, duriores non modo videbantur, sed etiam vsurarum quantitas primum sub adscritio titulo *wiederkäuflichen Zinsen*, dein sub ipso vero nomine per leges imperii ad quincunces redigebatur m). Intrepidus adfirmo, prohibitionem hanc vsurarum semissium, vel, vti vocantur, semissalium n) adhuc durare in his prouinciis, in quibus aut lex contraria, aut consuetudo rebus iudicatis firmata non extat. Incidit quaestio, num is, qui per iuris ignorantiam vsuras semisses soluebat, lucrum hoc conditione indebiti extorquere, idque forti impurari possit? In diiudicanda hac quaestione distinctionem admittendam esse, statuo. Aut enim creditori quoad sortem nondum est satisfactum, et vsurae saltem semisses quotannis solutae sunt: Aut creditor accepit integram sortem cum vsuris semissalibus. Si illud contigit: creditori, sortem petenti, deducitur ex vsuris non legitimis, quod amplius accepit o). Hoc si accidit, hoc est, si debitor per iuris ignorantiam vna cum sorte soluit vsuras supra legitimum modum: admitti is debet ad conditionem indebiti, qua compellatur creditor ad restituendum, quod ultra modum legitimarum vsurarum solutum est. Hanc opinionem amplectebatur haud ita pridem illustre collegium Ictorum Helmstadiensium.

Con-

m) Vide *Rec. Imp. de ann. 1530. tit. 17., Rec. Deput. de ann. 1600 §. 139., Rec. nou. §. 174.*
 n) *L. 10. D. de pollicit.*
 o) *L. 26. pr. D. de Cond. ind.*

Condicebat quidam curator bonorum solutas vsuras semis-
 ses tanquam illegitimas ac indebitas. Opposuerat causa-
 rum orator grauissimus aetori, vt reliquas exceptiones
 raceam, tam constitutionem diui FRIDERICI VLICER
 de 3. Nou. 1617., quae solutionem vsurarum semissali-
 um ratam haberet atque acceptam, quam edictum ducale
 de 8. Mai. 1698., quod finit, vt mercatores a mercatori-
 bus vsuras semisses sibi dari stipulentur. Iudicium, co-
 ram quo causa ventilata erat, exceptiones rei reiciebat,
 et bonorum curatori aetori iniungebat adducendam pro-
 bationem de vsuris semissalibus solutis. Vrebarur reus
 supplicationis remedio, quo iudex, denuo acta perlut-
 frans, corrigeret latam sententiam. Missis ad Iureconsul-
 tos Helmstadienses aetorum voluminibus, vidi, sententi-
 am priorem non fuisse mutata. Temperare mihi re-
 queo, quin adducam rationes decidendi benigne mecum
 communicatas, quae doctrinam hic traditam illustrant.
 Huius erant tenoris: *Wiewohl 2) in Ansehung der Sache
 selbst sowohl der Rec. Imp. de A. 1654. §. 174., als noch mehr
 der der Fürstl. Hofgerichts Ordnung p. 804. mit einverleibte,
 folglich auch als ein in hiesigen Landen geltendes Gesetz an-
 genommene Niedersächsische Kreis-Schluss de dato Br. den
 4ten Dec. 1654. in sine deutlich ausweisen, dass die Reducion
 der Zinsen auf 5 pro Cent von allen der Zeit ausgeliehenen
 und noch künftig auszuleihenden Capitalien verstanden, kei-
 neswegs aber auf die in dem 30 jährigen Kriege verarmte De-*

bitores, oder auf die vor und während des 30 jährigen Krieges angeliehene Zinsbare Capitalia beschränckt worden; Hieraus aber 3) von selbst folget, daß durch die Einführung dieses Reichsgesetzes in hiesigen Landen die vorhandene Constitutio D. Frid. Vlrici de 1617, und der gemeine Bescheid de 1649. eo ipso aufgehoben, und die Zinsen von den ausgeliehenen Capitalien auf 5 pro C. fest gesetzt worden, mithin auch der Vorbehalt dessen, was die Fürsten und Stände des Crayfes in ihren Herrschaften und Gebieten bereits constituirt und verordnet: :si hier ganz von keiner weitem Anordnung seyn kann; welches den auch 4) sowohl das im Jahr 1698. das den Kaufleuten gegebene Priuilegium, und dessen im Jahr 1773. erfolgte gn. declaration 6. pro C. Zinsen auch von auswärtigen Kaufleuten und Negotianten zu nehmen, als auch die der hiesigen Landschaft zu Anfang dieses lahrhunderts erteilte höchste Erlaubnis 10 Jahre lang 6. pro C. Zinsen zu geben, satfam bestättigen, indem eben diese Ausnahmen den bündigsten Beweis geben, daß das in dem R. I. N. §. 174. enthaltene Verboth ratione der Zinsen auch in den hiesigen Landen pro Regula dienen, und darnach nicht mehr als Usurae quincunces erlaubet seyn sollen; Und so lange also 5) nicht diese Regul vermittelst eines besondern Landesgesetzes aufgehoben wird, es in alle Wege dabey sein Verbleiben behalten, und in Iudicio darauf erkannt werden muß, wie solches auch die von dem

bezeugte Praejudicia sowohl, als die von Klägern angeführte neuere zur Genüge bestürken, wogegen aber Beklagte so wenig ein dergleichen detogirendes besonders Landgesetz, oder auch nur eine Ausnahme von obiger Regul für sich anzuführen, alsweniger die angebliche praedicia in contrarium zu dociren vermögend gewesen; In welcher Betrachtung den 6) dieselben vergebens auf die blos denen Kaufleuten in der Stadt B. im Jahr 1698. erteilte Gn. Concession und Priuilegium und deren nachhero im Jahr 1773 erfolgte höchste Declaration 6. pro C. Zinsen sowohl unter sich, als auch von auswärtigen Kaufleuten zu nehmen, sich beziehen, da weder der Debitor, der verstorbene Kaufmann L. noch der Creditor, der beklagten Großvater in B. gewohnt, und daselbst Handlung getrieben, oder negotiret haben, von keinem priuato aber ein solcher Lex Specialis, der ein ius singulare oder priuilegium erteilt, ob paritatem rationis contra legem generalem obstantem extendiret werden kann; Solchergestalt 7) Inhalts oben angezogenen Reichs und Kraysgesetze ohngezweifelt der unterfagte 6te Zinsthaler dasienige ausmachet, was secundum dispositionem

L. 26. D. de Cond. Ind.

den legitimum modum vsurarum übersteiget, und also auch der Conditioni Indebiti unterworfen ist, wenn auch gleich dessen Erhebung oder Annehmung wegen Mangel eines Doli oder

oder Culpae quoad poenam ad usurariam prauitatem nicht
zu referiren steht

LEYSER Sp. 245. Med. 9. sq.

Der zuvor angeführte L. 26. D. de C. I. keineswegs die Usu-
rariam prauitatem im eigentlichen Verstande, sondern
lediglich nur die repetitionem des supra modum
legitimum usurarum gezahlten Indebiti
zum Vorwurf hat.

Errata:

Pag. 3. lin. 7. pro *detur ultra*, lege *non detur ultra*.

Helmskdt, Diss., 1778-85

X 229 87 86

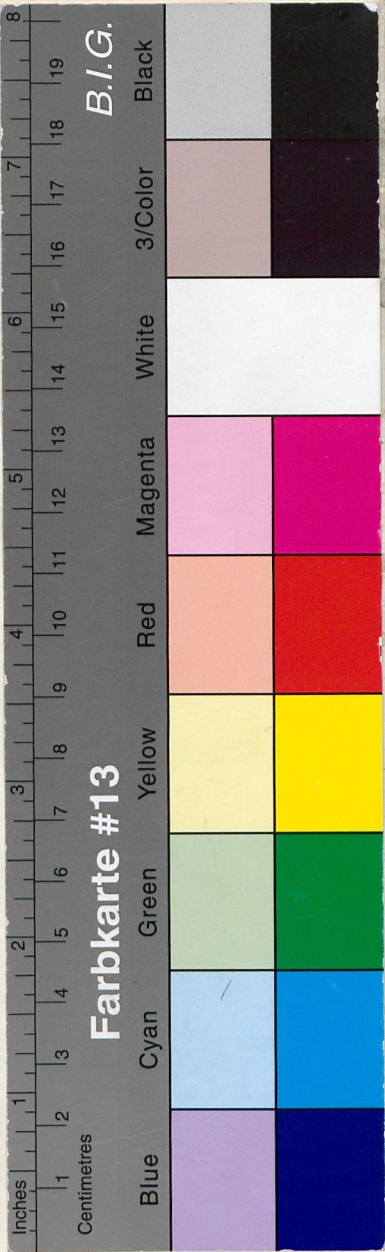
ULB Halle

005 356 695

3

*1778. 1
1998
1
1778. 1
1998
1*

1778, 1
1998
1

DISSERTATIONEM INAUGURALEM
DE
INDEBITVM SOLVENTE
PER IGNORANTIAM IVRIS CIVILIS
AD INDEBITI CONDICTIONEM
ADMITTENDO

ILLVSTRIS IVRECONSULTORVM ORDINIS
AVCTORITATE
PRAESIDIO

D. ALBERTI PHILIPPI FRICKII
IVRISCONSULTI ET ANTECESSORIS
PRO LICENTIA
SUMMOS IN VTROQUE IVRE HONORES
CAPESSENDI.

AD D. XXIX AVG. MDCCLXXVIII
HORIS ANTE ET POST MERIDIEM CONSUEVIS
PVBlicae ERVDITORVM DISQVISITIONI
SVMITTIT

AVCTOR
IOANNES IACOBVS TIEDEMANN
KEHDINGENSIS

HELMSTADII
E TYPOGRAPHEO ACADEM. VID. SCHNORR.

